

PROFESNÍ ZAMĚŘENÍ ŽÁKŮ NA 2.STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy

Studijní obory: 7503T045 – Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

7503T114 – Učitelství zeměpisu pro 2. stupeň základní školy

Autor práce: **Bc. Denisa Mulačová**

Vedoucí práce: Mgr. Helena Picková

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Denisa Mulačová**
Osobní číslo: **P12000947**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základních škol**
Učitelství zeměpisu pro 2. stupeň základních škol
Název tématu: **Profesní zaměření žáků na 2.stupni základní školy**
Zadávací katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je identifikovat a popsat faktory, které vedou k volbě další vzdělávací dráhy u žáků 2.stupně ZŠ.

Metoda: dotazník, rozhovor

Požadavky: nastudovat odbornou literaturu, zkonstruovat dotazník pro žáky jednotlivých tříd, vyhodnotit získaná data, vyvodit ze získaných výsledků závěry

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele. Vyd. 3. Překlad Karel Balcar. Praha: Portál, 2010, 383 s. ISBN 978-80-7367-725-1.

GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995. 143s. ISBN: 978-80-7315-185-0.

MACEK, Petr. Adolescence. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, 141 s. ISBN 80-7178-747-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560.

WALTEROVÁ, Eliška a David GREGER. Přejít žáků ze základní na střední školu:

pohledy z výzkumů. 1. vyd. Brno: Paido, 2009, 107 s. ISBN 978-807-3151-799.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Helena Picková
Centrum praktické přípravy

Datum zadání diplomové práce:

7. listopadu 2013

Termín odevzdání diplomové práce:

13. prosince 2014

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 7. listopadu 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych poděkovat všem, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Děkuji vedoucí mé diplomové práce Mgr. Heleně Pickové, za odborné vedení práce, za její čas a trpělivost, mnoho cenných rad z profesního života, které mi věnovala.

Děkuji všem žákům, kteří se zúčastnili výzkumného šetření. Děkuji svým rodičům za plnou podporu v období, kdy práce vznikala.

ANOTACE

Diplomová práce se zaměřuje na profesní orientaci u žáků 8. a 9. tříd základních škol. Konkrétně se práce zaměřuje na identifikaci a popisování faktorů, které ovlivňují žáka při volbě střední školy. V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy související s dospíváním a volbou povolání. V praktické části se práce zabývá výzkumným šetřením, zda žáci na vybraných školách mají představu, na jakou střední školu půjdou a jaké faktory ovlivňují jejich rozhodnutí. Z výzkumného šetření vyplývá, že žáci 8. tříd ZŠ se ještě neprofilují, u žáků 9. tříd se předpokládá, že budou mít více jasné představy o své další budoucí vzdělávací cestě.

Klíčová slova: dospívání, základní škola, volba povolání, profesní orientace

ANNOTATION

This thesis focuses on the professional orientation of pupils 8th and 9th grade of elementary schools. Specifically, the work focuses on identifying and describing of the factors that influence the learner in the choice of secondary school. In the theoretical part there defines the basic concepts associated with adolescence, choice of profession. The practical part of the thesis deals with a research that pupils in selected schools already know on what secondary school they will go and what factors influence their decision. The result of the research is that the pupils of the 8th grade of primary school is still not profiling, the pupils 9th grades is expected to have more clear ideas about other future educational path.

Keywords: adolescence, elementary school, occupational choice, career orientation

Obsah

1	Úvod.....	10
2	DOSPÍVÁNÍ.....	11
2.1	Periodizace dospívání.....	11
2.1.1	Dělení dle M. Vágnerové	12
2.1.2	Dělení dle E. H. Eriksona.....	12
2.2	Změny v dospívání.....	15
2.2.1	Biologické změny	15
2.2.2	Myšlení	16
2.2.3	Emoce	17
2.2.4	Morálka.....	18
2.2.5	Socializace	19
2.2.6	Potřeby	20
2.3	Interpersonální vztahy v adolescenci	22
2.3.1	Vztahy s rodiči	23
2.3.2	Vztah se sourozenci	23
2.3.3	Vztahy s vrstevníky.....	24
2.3.4	Vztahy s dospělými.....	26
3	Profesní orientace.....	28
3.1	Zájmy	30
3.2	Schopnosti.....	31
3.3	Osobnostní vlastnosti	33
3.3.1	Typologie temperamentu.....	34
3.3.2	Dimenze osobnosti	35
3.3.3	Stabilita a labilita	36
3.4	Hollandův model typů osobnosti.....	37
3.5	Hollanovy typy pracovního prostředí.....	40
3.6	Etapy kariérového poradenství dle E. Ginzberga	42
3.7	Vlivy působící na volbu povolání	43
4	Poradenství na základních školách	44
4.1	Výchovný poradce	44

4.2	Školní metodik prevence.....	45
4.3	Školní psycholog.....	45
4.4	Školní speciální psycholog.....	45
4.5	Informační a poradenská střediska na úřadu práce.....	45
4.6	Další poradenství.....	46
5	Profesní orientace v systému školství	48
5.1	Rámcově vzdělávací plán pro ZŠ.....	48
5.2	Očekávané výstupy světa práce.....	50
6	Výzkumné šetření	52
6.1	Cíl a otázky výzkumného šetření	52
6.2	Vzorek výzkumného šetření.....	52
6.3	Metody a techniky výzkumného šetření.....	53
6.4	Struktura dotazníku	53
6.5	Výsledky výzkumného šetření	55
6.5.1	Analýza dotazníků.....	55
7	Diskuse.....	78
8	Závěr	81
9	Seznam literatury a zdrojů	83
10	Seznam příloh	85

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

atd.	a tak dále
např.	například
obr.	obrázek
tab.	tabulka
tj.	to je

1 ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je profesní orientace u žáků 2. stupně základní školy, konkrétně u žáků 8. a 9. tříd základní školy. Diplomová práce se zaměřuje na faktory, které ovlivňují žáka při výběru střední školy.

V deváté třídě na základní škole se žák rozhoduje, kam bude směřovat jeho budoucí profesní cesta. Pravděpodobně si žák vybere takovou střední školu, která bude propojena s jeho budoucím povoláním, anebo střední škola může být pro žáka odrazový můstek k dalšímu studiu na vysoké škole. To jsou možnosti, které se žákům 9. tříd nabízejí, ale kdo z nich ví, co by chtěl jednou dělat a co by ho bavilo? Z vlastní zkušenosti vím, že rozhodování v 15. letech je velmi těžké. Naše společnost se neustále vyvíjí a na trh práce přichází nové požadavky. Některé nové obory vznikají a jiné zase zanikají a nabídky škol na vývoj musí reagovat.

Téma diplomové práce jsem zvolila z osobního zájmu o studovaný obor a jako budoucí učitelka občanské výchovy se s tímto tématem určitě setkám a chci mít představu, co nebo kdo žáky ovlivňuje při jejich rozhodování a pomoci jim při výběru budoucí školy. Dalším důvodem, proč právě profesní orientace je má osobní zkušenost, i já jsem se musela rozhodnout na základní škole, jakou cestu si zvolím. V deváté třídě jsem neměla tušení, co bych chtěla jednou ve svém kariérním životě dělat. Škola se nám snažila poskytnout informace k nabídce středních škol, aby nám co nejvíce pomohla. To hlavní rozhodnutí je ale na žákovi a na jeho nejbližším okolí, které ho do značné míry ovlivňuje.

Práce je rozdělena do dvou částí. První z nich je teoretická část, která charakterizuje období dospívání, proces socializace žáka, vymezuje a popisuje faktory, které ovlivňují žáka při rozhodování o výběru střední školy. Druhá část se zabývá samotným výzkumem. K výzkumné části jsem použila dotazníkové šetření. Dotazník měl za úkol zjistit, které faktory ovlivňují žáka 8. a 9. třídy při volbě povolání, a zmapovat situaci v profesní orientaci žáka. Výzkumného šetření se zúčastnily 4 základní školy.

2 DOSPÍVÁNÍ

Dospívání je období, kdy u adolescenta dochází k několika změnám. Změny se týkají oblastí somatických, psychických a sociálních. Období adolescence je důležitá etapa, kterou každý člověk musí projít. U každého jedince probíhá adolescence jinak bouřlivě. V odborných knihách je toto období charakterizováno určitými změnami, kterými si adolescent prochází. Změny jsou popsány obecně, charakteristika dospívajícího nemusí platit na každého adolescenta stejně. U adolescenta se mění názory na danou věc, snaží se včlenit do společnosti, vymezit si svůj směr a vymezit si své postavení ve společnosti. Adolescent si tvoří svou identitu. Přes veškeré složité změny se žák musí rozhodnout, na jakou střední školu půjde. Rozhodování v tomto období není jednoduché, protože dochází ke střetům názorů s autoritami, s vrstevníky apod.

Co je dospívání? Dospívání je jedna z životních etap, která je charakterizována změnami sociálními, emočními a biologickými. Dalo by se říci, že je to přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. Období je vymezeno od desátého roku života do dvacátého roku života. Nástup a konec adolescence je individuální záležitostí. Adolescent není jednoznačně považováno za dítě ani za dospělého, ale je někde na polovině cesty k dospělosti.

2.1 Periodizace dospívání

V odborné literatuře jsem našla různá dělení adolescence. Dělení puberty se lišilo podle jednotlivých autorů. Vycházela jsem z pojetí Vágnerové (2005), která dělí adolescenci na ranou (11. – 15. rok života) a pozdní (15. – 20. rok života) adolescenci. Práce se zabývá žáky na 2. stupni základní školy, konkrétně žáky 8. a 9. tříd, proto volím ranou adolescenci.

2.1.1 Dělení dle M. Vágnerové

Raná adolescence nazývána jako pubescence je časově charakterizována mezi 11. -15. rokem, avšak se musí počítat s individuální variabilitou. Nejvýraznější změnou adolescenta je, že se mění jeho zevnějšek. Dochází k tělesným změnám, které jsou stimulem pro další změny provázané s adolescencí. Dále dochází ke změně způsobu myšlení. Adolescent dokáže uvažovat abstraktně.

Dospívající už není tak závislý na rodičích a větší význam pro něho mají vrstevníci, se kterými se setkává ve škole, na zájmových kroužkách apod. V tomto období se někteří jedinci seznámí s prvními láskami a je pro ně též důležité budování přátelství. Důležitým mezníkem pro adolescenta je ukončení povinné školní docházky v 15. letech a rozhodování dalšího vzdělávacího směřování.

Pozdní adolescence trvá od 15 - ti do 20 - ti let života s určitou různorodostí v oblasti psychické a sociální. Vstup do pozdní adolescence závisí na pohlavním dozrání. V tomto období dochází obvykle k prvnímu pohlavnímu styku, ukončení střední školy následované nástupem do zaměstnání nebo další volbou studia. Pozdní adolescence je spojena s ekonomickou nezávislostí, která je považována jako důkaz dospělosti. Rozvíjejí se vztahy s vrstevníky, partnery a potvrzuje si svou identitu. V 18. letech je adolescent plnoletý, což je bráno jako jeden ze sociálních mezníků dospělosti.

2.1.2 Dělení dle E. H. Eriksona

E. H. Erikson ontogenický vývoj člověka rozděluje do osmi fází. Každá vývojová fáze je charakteristická určitými jevy a vlastnostmi. Každá fáze obsahuje typické problémy pro dané časové období. Člověk by se měl snažit vyřešit psychosociální úkol, aby se mohl posunout dál. Při nedosažení úkolu, může dojít ke krizi. V krizi se střetávají hlediska psychologická a sociální. Vývoj osobnosti je dle Eriksona záležitostí celého života. Období adolescence je obsaženo v páté vývojové fázi – identita proti zmatku.

Fáze vývoje člověka podle Eriksona (Macek, 2003)

1. fáze důvěra proti nedůvěře (od narození – 1. rok života)
2. fáze autonomie proti nejistotě (1. – 3. rok života)
3. fáze iniciativa proti vině (3. - 6. rok života)
4. fáze přičinlivost proti méněcennosti (6. - 12. rok života)
5. fáze identita proti zmatku (12. – 20. rok života)
6. fáze intimita proti izolaci (20. – 25. rok života)
7. fáze generativita proti stagnaci (25. -50. rok života)
8. fáze integrita proti zoufalství (50. rok života – smrt)

Fáze identita proti zmatku trvá od 12. let do 20. let. *„Vývojový úkol je zde formulován jako vytvoření identity vlastního já. V tomto procesu se rekapitulují všechny čtyři předchozí vývoje, dospívající má sjednotit svou zkušenost se sebou samým do smysluplného celku.“* (Macek, 2003, s. 19)

Adolescent hledá svou identitu, objevuje se nejistota ze své role, hledá smysl svého ale i obecného života. Objevuje se sebejistota, ale na druhé straně zmatek, neschopnost rozumět sama sobě a nezpůsobilost převzít roli, například pohlaví. Chybějící identita vede k vnitřním zmatkům. (Vašutová, 2005, s. 18)

Obr. 1: Stádia vývoje podle E. H. Eriksona (Macek, 2003)

Stadium vývoje							
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Útlé dětství	Rané dětství	Předškolní věk	Školní věk	Adolescence	Raná dospělost	Dospělost	Zralý věk – stáří
důvěra vers. nedůvěra				perspektiva vers. zmatek			
	autonomie vers. nejistota			sebejistota vers. vys. sebeuvěd.			
		iniciativa vers. vína		experimentování vers. fixace			
			kvalita vers. podřadnost	učení se vers. neschopnost			
				identita vers. zmatek			
				sex. polarizace vers. bisexualita	intimita vers. izolace		
				vedení a řízení vers. zmatek		produktivnost vers. stagnace	
				ideol. závazek vers. zmatek			integrita vers. nevyrovnanost

Diagonální řada na obrázku (Obr. 1) vymezuje vývojové úkoly pro dané období. V útlém dětství probíhá důvěra proti nedůvěře, v raném dětství být sám sebou proti nejistotě, v předškolním věku se řeší iniciativa proti vině, ve školním věku kvality proti pocitu marnosti a podřadnosti. Všechny vývojové fáze před adolescencí zastupují určitý význam k vytváření identity. (Macek, 2003, s. 19)

„Neproběhne – li proces vymezení úspěšně, tj. nesjednotí – li adolescent svoje dřívější emociální zkušenosti, reflektované potřeby i libidózní pocity, výkonové kapacity i identifikace do konzistentního celku, vzniká tzv. difúzní identita, tj. nepřítomnost či aktivní odmítání vymezení sebe samého jako jedinečného subjektu, odlišného od ostatních. Difúzní či rozptýlená identita se ve svých důsledcích projeví až v následujícím stádiu – mladší dospělosti, kdy je vývojovým úkolem vytvoření intimity.“ (Macek, 2003, s. 19)

2.2 Změny v dospívání

Adolescenti si procházejí změnami v oblasti: biologické, sociální a psychické. Psychické změny obsahují vnímání, myšlení a city. Mezi sociální změny řadíme, způsob začlenění adolescenta do společnosti, vztahy s vrstevníky. Biologické změny souvisí se změnami těla. Všechny tyto změny spolu úzce souvisejí.

2.2.1 Biologické změny

V období adolescence se tělo připravuje na reprodukci. Dochází k viditelným tělesným změnám (růst postavy, sekundární pohlavní znaky, funkce pohlavních orgánů). Tělesná změna adolescenta je signálem dospívání. Přijetí vizuální podoby může adolescentovi dělat značné problémy. Dospívající dbá na svůj zevnějšek, protože tím vyjadřuje svou identitu. Záleží na okolí adolescenta, zda ho bude přijímat s těmi změnami anebo bude na jeho změny reagovat negativně a tím se bude jeho nejistota více prohlubovat. Změny u dívek a chlapců jsou odlišné. U chlapců dochází k růstu svalů, sekundární znaky nejsou tak nápadné jako u dívek. U chlapců se spíše objevuje problém zpomalení tělesného dospívání. Chlapci bývají menší, slabší než by si přáli. Rychleji dospívající chlapec bývá oblíbený, sebejistý. Znaky u dívek jsou nápadnější a přispívají k rychlejší vyspělosti dívek.

(Vágnerová, 2005, s. 326-328)

Zevnějšek adolescentů a úprava oblečení je prostředkem k vyjádření vlastní identity. Adolescent svým oblečením a vzhledem dává najevo, kým je nebo s kým chce být. Úprava svého zevnějšku může vyjadřovat příslušnost k dané skupině, například emo skupina, skinheadů apod. Společnost prezentuje „ideál krásy“, kterému se dívky chtějí přiblížit. Krásná dívka je atraktivní a oblíbená. V tomto období jsou důležité potřeby seberealizace a úspěšnosti, která posiluje pocit vnitřní jistoty.

2.2.2 Myšlení

V období adolescence dochází ke změně způsobu myšlení. Podle J. Piageta v období rané adolescence, tedy mezi 7. – 12. rokem života, dochází k proměně uvažování prostřednictvím konkrétních operací a od 12. roku života prostřednictvím formálních operací. Ve stádiu konkrétních operací dokáže adolescent přemýšlet logicky o abstraktních věcech. Dále dokáže třídit věci podle dominantního znaku, například podle velikosti a barvy. Ve stádiu formálních operací se adolescent zabývá abstrakcí a budoucností. (Strnadová, 2009)

Typické znaky myšlení dospívajících jsou (Vágnerová, 2005, s. 333)

- Dospívající si připouští různé možnosti, které adolescenci umožňují rozšířit a obohatit jeho úvahy. Formální operace umožňují, aby problém posoudil z více hledisek. Adolescent se na problém dívá i z jiného pohledu, než ze svého.
- Dospívající přemýšlí systematictěji. Pracuje s informacemi jinak než před tím. Uvažuje o různých alternativách při řešení daného problému.
- Dospívající má často sklon k polemizování. Adolescent je přesvědčený, že jeho argument je správný, pokud má někdo jiný názor, vnímá ho, že je neochotný či omezený. Je přesvědčený o svém názoru, je příliš zaujatý svými úvahami.
- Adolescent začíná používat radikalismus jako obranu proti nejasnosti. Projevem může být zkratková generalizace, což je například, když učitel dá žákovi špatnou známku. Žák zobecní situaci na to, že všichni učitelé jsou nespravedliví.
- Dospívající mají pocit, že jsou kritizováni. Jsou přecitlivělí a vztahovační.
- V období dospívání se rozvíjí metakognice. Adolescent umí lépe odhadnout své schopnosti a možnosti. Sám si dokáže určit míru náročnosti daného úkolu. Adolescent uvažuje racionálně, ale někdy i iracionálně z důvodu nejistoty, strachu ze selhání.

2.2.3 Emoce

Období adolescence je spojeno s hormonální proměnou jedince. Dospívající je více emočně labilní než v předchozích stádiích, ztrácí svou emoční jistotu a reaguje přecitlivě. Citové prožitky bývají intenzivnější, ale krátkodobé a proměnlivé. Proto je velmi těžké odhadnout, jak se adolescent zachová ve stejné situaci. Změny pocitů jsou nepříjemné i pro samotné dospívající, protože si někdy nejsou schopni vysvětlit příčinu, proč jsou například smutní, veselí apod. Emoce střídá nechuť k činnosti a lhostejnost. Projevy adolescenta se projevují menším sebeovládáním a větší impulzivitou. Proměny nálad u adolescenta přispívají ke vzniku konfliktům, například s rodiči, autoritami. (Vágnerová, 2005)

Adolescent o svých pocitech přemýšlí a vysvětluje si je více než v dětství. Adolescent je přesvědčen, že pocity, které on sám prožívá, prožívá jen on sám a nikdo jiný a je egocentrický. Adolescent je uzavřenější do sebe, je méně komunikativní, co se týče svých pocitů. Adolescent se snaží své pocity zakrývat a snaží se je nedávat najevo navenek, ubývá infantilních citů a otevřenost. Adolescent se snaží nedávat najevo své negativní pocity jako například smutek, trapnost nebo ponížení, protože se bojí reakce druhých, že je druhý nepochopí nebo že se adolescentovi vysměje. Zvýšená nejistota a hromadění kritických reakcí na adolescenta vede k vyššímu výskytu negativních emocí. Nejistota se může přeměnit v úzkost. Adolescenti bývají hodně vztahovační, což je výrazem nejistoty, dále narůstá negativismus, nenávisť a agresivita. (Vágnerová, 2005)

Dospělí dávají dospívajícím zpětnou vazbu. Mohou to být informace pozitivní, ale i naopak negativní a kritické, což prohlubuje pocit nejistoty a sebehodnocení. V tomto období funguje tzv. „mechanismus kyvadla“. Adolescent se někdy vrací k dětskému chování nebo k dětskému řešení problému. Obrací se k dětským hrám, tudíž se vrací k nižší vývojové fázi. Adolescenti někdy utíkají i do fantazie, která jim umožňuje utéci od samotné reality. Ke konci adolescence se emoční prožívání stabilizuje, dospívající je více citově stabilní, není náladový. (Vágnerová, 2005, s. 340-344)

2.2.4 Morálka

Lawrence Kohlberg, americký psycholog, je autorem koncepce vývoje morálního myšlení. J. Piaget měl vliv na jeho koncepci, ovlivnil L. Kohlberga svou teorií kognitivního vývoje. Kohlberg rozlišuje tři stádia morálního vývoje a každé stádium dále dělí do dvou stupňů (Macek, 2003):

1. stádium: předkonvenční morálka (předškolní věk)

- orientace na vyhnutí se trestu
- orientace na získání odměny

2. stádium: konvenční morálka (školní věk až dospělost)

- orientace na obraz hodného dítěte
- orientace na dodržování pravidel

3. stádium: postkonvenční morálka (dospělost až stáří)

- orientace na společenskou smlouvu
- orientace na univerzální etické principy

Do období dospívání řadíme stádium konvenční morálky. Konvenční morálka je založena na principech, které adolescent odvozuje z jednání lidí v nejrůznějších situacích v jeho okolí. Adolescent se chce jevit dobrým v očích druhých, na nichž mu záleží, a proto koná tak, aby se vyhnul nesouhlasu ostatních. Překonáním takto definovaného principu morálky se adolescent začíná orientovat na autoritu, kdy „*dodržuje sociální pravidla, zákony, aby se vyhnul odsouzení ze strany autorit a vzniku vlastních pocitů viny.*“ (Strnadová, 2009, s. 58)

2.2.5 Socializace

Socializace hraje v tomto období velice důležitou roli. Socializací se rozumí začleňování jedince do společnosti. Socializace začíná od narození člověka, kdy se z novorozence stává člověk jako kulturní bytost. Člověk ve společnosti přebírá společenské normy, učí se jazyku, zvykům, dovednostem, návykům apod. V adolescenci dochází ke dvěma důležitým mezníkům, jedním z nich je ukončení povinné školní docházky a druhým je volba profesního zaměření v 9. třídě základní školy. Rodina patří do primární socializace, je to prostředí, kde dítě žije a je vychovááno. Rodina dítěti předává své návyky, postoje atd. Sekundární socializaci představuje škola, kde si jedinec osvojuje znalosti a společenská pravidla. K dalším sociálním činitelům patří budoucí zaměstnání, vrstevnické skupiny a společnost. (Helus, 2007)

K socializaci patří osvojování sociálních rolí. Co jsou sociální role? Sociální role je očekávaný způsob chování člověka v daném postavení ve společnosti.

„*Změny v sebereflexi a sebehodnocení adolescenta v interpersonálních vztazích vedou k novým sociálním rolím.*“ (Macek, 1999, s. 23)

R. Selman rozlišuje v ontogenetickém vývoji pět stádií, která jsou očíslována od 0 do 4. Stádia vyjadřují různou úroveň porozumění interpersonálnímu prostředí a různou míru dovedností ve vztahu k sociálním rolím. Do období adolescence spadají dvě poslední stádia. (Macek, 2003)

Stádium 0 : egocentrický úhel pohledu (3. až 6. rok života)

Stádium 1: osvojování rolí na základě informací od druhých (6. až 8. rok života)

Stadium 2: vědomé přebírání rolí (8. až 10. rok života)

Stádium 3: vzájemné osvojování rolí (10. – 12. rok života)

Stádium 4: osvojení společenského systému rolí (12. rok života a výše)

Pro předposlední stádium je typické vzájemné osvojování rolí. Stádium 3 se týká věku od 10 do 12 let života. V tomto stádiu dochází ke zvyšování kognitivní kapacity a dospívající je schopný se podívat na sociální situaci z pozice třetí osoby. Ve vztahu k rodičům dospívající začíná chápat význam trestu, začíná si uvědomovat, že i rodiče mají své potřeby, zájmy a osobnostní zvláštnosti, které určitým způsobem ovlivňují vzájemné vztahy. (Macek, 2003)

Poslední stádium je vymezeno věkovou skupinou od 12 let života do dospělosti. V tomto stádiu 4 dochází k osvojování společenského systému rolí. Adolescent si dokáže sociální situaci představit ze subjektivního hlediska všech zainteresovaných. Uvědomuje si, že může sám sebe ovlivňovat a měnit se. Přátelské vztahy jsou více založeny na společných prožitcích se souběžně prožívanou potřebou určité nezávislosti. Jedná se o nalezení rovnováhy mezi chtěnou závislostí a nezávislostí. Vztahy k autoritám, k rodičům jsou založeny na vzájemném respektu a autonomii. (Macek, 2003)

Selmanova stádia korespondují s Piagetovými stádii vývoje myšlení a se stádii morálního vývoje K. Kohlberga.

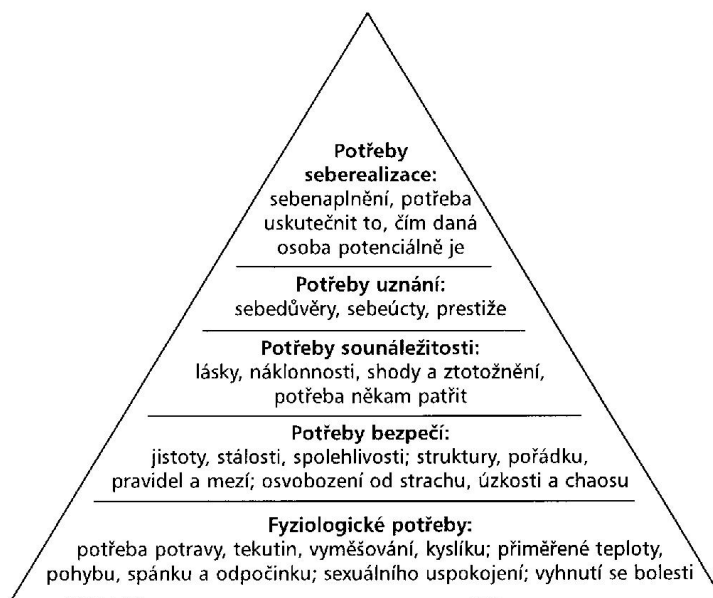
2.2.6 Potřeby

V období dospívání se mění potřeby adolescentů. Co je potřeba? „*Potřebou se tedy nerozumí pouze něco, co člověku chybí, ale také a hlavně to, k čemu člověk skrze ni směřuje.*“ (Pichaud, Thareauová, 1998, s. 36) Lidské potřeby dělíme na primární a sekundární. Mezi primární lidské potřeby zařazujeme spánek, teplo, odpočinek atd. Sekundární lidské potřeby řadíme mezi vyšší city, které souvisejí se společenským vědomím člověka. Vznikají v průběhu socializace, při postupném vrůstání, začleňování jedince do společnosti. (Strnadová, 2009)

Abraham Herold Maslow, americký psycholog se zabýval teorií lidských potřeb. Hierarchii lidských potřeb zobrazuje jako pyramidu. V dolní části pyramidy se objevují základní fyziologické potřeby a na vrcholu pyramidy jsou potřeby seberealizace. Teorie

vychází z předpokladu, že by měly být uspokojeny nejdříve nižší potřeby a že pak mohou být uspokojovány vyšší potřeby.

Obr. 2: Maslowova hierarchie potřeb (Maslowova pyramida, 2014)

(Mulačová, Denisa, Bakalářská práce, 2012)

Základna Maslowovy pyramidy je nejrozsáhlejší, protože tvoří základní tělesné a fyziologické potřeby. Jsou to základní potřeby člověka, mezi které patří spánek, jídlo, pití a odpočinek. Pokud jedinec trpí hladu, působí mocný tlak na jeho osobnostní funkce a všechny jeho schopnosti jsou determinovány. Rovnovážený stav organismu, kdy nám nic nechybí, nazýváme homeostáza. Většina těchto základních potřeb je v dospívání uspokojena. (Drapela, 1997)

Druhý stupeň Maslowovy pyramidy patří potřebě bezpečí a jistoty. Potřeby druhého stupně jsou vázané na minulé zkušenosti a aktuální prožitky. V tomto období se začíná objevovat nová dimenze, kdy jedinec - adolescent přemýšlí o své budoucnosti. Nový způsob uvažování s sebou nese pocit nejistoty, jedince láká vyzkoušet si něco jiného a lákavějšího než dosavadní zkušenost. Pocit jistoty a bezpečí by měla zajišťovat především rodina.

Uvedené potřeby bezpečí jsou důležité pro jedince po celý život, v období dětství a raném věku hrají tyto potřeby silnou váhu. (Vágnerová, 2005)

Třetí stupeň Maslowovy pyramidy tvoří potřebu lásky, přijetí a sebedůvěry. Jakmile jedinec uspokojí předešlé potřeby, začne toužit po lásce. V adolescenci jsou tyto potřeby velice důležité. Adolescent musí být v kontaktu se společností prostřednictvím komunikace s vrstevníky a rodiči. Adolescent naplňuje potřebu někam patřit (do nějaké skupiny), být milován a podporován (rodinou a přáteli) a chce být druhými lidmi přijímán takový, jaký je. Pokud tato potřeba není naplněna, může se objevit pocit osamělosti, úzkosti, deprese. Být sám, nikam nepatřit a být vylučován společností není příjemné a je bolestným zážitkem. (Vágnerová, 2005)

Čtvrtý stupeň pyramidy obsahuje potřebu uznání a úcty. Adolescent potřebuje uznání, pochvalu od rodičů, dospělého, spolužáků. Chce být užitečný, chce cítit a vědět, že je přijímán vrstevníky. Má potřebu respektovat a být respektován, ale také potřebuje sebeúctu. Pokud nedojde k uspokojení těchto potřeb, dochází k pocitům méněcennosti a nízké sebedůvěře. (Vágnerová, 2005)

Vrchol pyramidy tvoří potřeba seberealizace. Jedinec začíná přemýšlet o svých budoucích možnostech a perspektivách. Seberealizace se rozšiřuje z přítomnosti na budoucnost a není již zaměřena jen na aktuální úspěch a uplatnění. Maslow zdůrazňuje: „*Čím člověk může být, tím také musí být. Musí být věrný své přirozenosti...Na této úrovni jsou rozdíly mezi jednotlivci největší.*“ (Drapela, 1997, s. 140)

2.3 Interpersonální vztahy v adolescenci

V období adolescence mají interpersonální vztahy důležitou roli a jsou jedním z důležitých psychosociálních charakteristik adolescence. Důležitým aspektem jsou komunikační schopnosti. Adolescent si musí umět říci, co chce, vyjádřit svůj názor, položit otázku a naslouchat druhým. Pokud úspěšně zvládne tyto komunikační procesy, nebude mít problémy s vnitřním napětím a agresivitou. (Macek, 2003)

2.3.1 Vztahy s rodiči

V období adolescence se vztahy s rodinnými členy mění. Vztahy rodiče s adolescentem nejsou upraveny institucionálně danými pravidly. Vztahy jsou mnohem intenzivnější a významnější. Adolescent nechce, aby s ním rodič manipuloval. Jeden z klíčových úkolů, který musí obě dvě strany zvládnout, je odpoutání se z návaznosti. Osamostatňování adolescenta je spojené s proměnou citové vazby k rodičům. Dochází k proměně vztahů, vztahy jsou vyrovnanější a zralejší. (Vágnerová, 2005)

Rodiče připisují dospívajícímu roli dítěte. Rodiče mají na dítě čím dál tím větší nároky a požadavky, ale už zapomínají, že s požadavky se zvyšují práva adolescenta. Dospívající se novým požadavkům brání a nechápou, že přibývají pouze povinnosti bez práv. Důvodem, proč rodiče takto reagují je, že se bojí o dítě, které ještě není tak zralé a dalším možným důvodem je pohodlnost, což je mnohem jednodušší přístup, než s adolescentem diskutovat o problému. (Vágnerová, 2005)

Dospívající se snaží změnit své postavení v rodině, což souvisí s proměnou jejich osobností. Dospívající jsou samostatnější, než tomu bylo dříve, například v dětství. Jejich prosazování se může projevit negativismem, což je opačné chování, než je v dané situaci očekávané. Dospívajícím jde především o prosazení svého názoru, rozhodnutí nemusí mít ani velkou váhu. Adolescent se musí naučit říkat svůj názor. Adolescenti jsou vztahovační, radikální a netolerantní. Dospívající umí být ke svým rodičům kritický, ale na druhou stranu je dokáže ocenit. U rodičů si cení upřímnosti a spolehlivosti. (Vágnerová, 2005, s. 350-352)

2.3.2 Vztah se sourozenci

Mladší či starší sourozenci bývají součástí rodiny a vzájemně se ovlivňují. Sourozenci jsou představiteli stejné generace, která sdílí určité názory, postoje a hodnoty. Vztahy se sourozenci se liší, závisí na věkovém rozdílu mezi sourozenci a na pohlaví. Adolescenti si více rozumí se sourozenci stejného pohlaví a vnímají je jako zdroj opory. Vztahy adolescentů se sourozenci se mění na základě jejich věku. Změny spojené s dospíváním mohou narušit

vztahy se sourozenci. Pokud jsou sourozenci na jiné věkové úrovni, dochází k větším změnám v názorech, preferencích a potřeb. (Vágnerová, 2005)

Adolescent staršího sourozence obdivuje, vzhlíží k němu, více se s ním ztotožňuje a závidí mu větší volnost a zralost. Starší sourozenec adolescenta ovlivňuje více než mladší sourozenec. Je to dáno tím, že adolescent vnímá staršího sourozence za vyspělejšího a že představuje pro něj vzor a představu, ke které se může přiblížit. Někdy může dojít k tendenci „deidentifikace“, kdy se adolescent snaží, co nejvíce odlišit od úspěšného a oceňovaného staršího sourozence. (Vágnerová, 2005)

Chování k mladšímu sourozenci je odlišné, než tomu bylo u staršího sourozence. Adolescent nejeví zájem o sourozence a infantilní nápady a hry ho obtěžují. U stejně starých adolescentů může docházet k vzájemné pomoci a podpoře. (Vágnerová, 2005, s. 361)

Vztahy v rodině neprobíhají u všech jedinců stejně. Záleží na funkci rodiny, zda dokáže jedinci umožnit a zajistit potřebu jistoty a bezpečí, zda jsou v rodině navázány citové vazby apod. (Vágnerová, 2005)

2.3.3 Vztahy s vrstevníky

Vrstevníci mají pro adolescenta důležitý význam. Adolescent zjišťuje, že vrstevníci mají podobné nebo stejné problémy jako on. Vrstevnická skupina poskytuje adolescentovi určitý názor, pocity a vzorce chování. Ve skupině se rozvíjejí sociální a komunikační kompetence. Adolescenti ve skupině jsou rádi napodobováni a napodobují i jiné vrstevníky či jiné osoby. (Vágnerová, 2005)

Vrstevnická skupina pomáhá adolescentovi odpovědět na otázku: „*Kdo jsem?*“ Skupina slouží jako opora v procesu vytváření identity. Vrstevníci si dávají navzájem zpětnou vazbu, která je důležitá pouze tehdy, když se týká jich samých. Charakter vrstevnických vztahů se v průběhu adolescence mění. Největší důležitost se vkládá do rané adolescence. Adolescenti mohou patřit do různých skupin, například do školní třídy, do sportovních kroužků, zájmových organizací atd. (Macek, 2003)

Skupina uspokojuje různé potřeby dospívajícího, např. potřebu jistoty a bezpečí nebo potřebu být akceptován. Potřeba být akceptován má velký význam a to především proto, že dochází k růstu a rozvoji sebepojetí a ke snižování nejistoty. Projevy konformity mohou být různé, například úprava zevnějšku, změna hodnot, stylu života apod. (Vágnerová, 2005)

V tomto období vznikají skupiny či party. Skupina či parta má kolem tří až deseti členů a skupiny jsou neformální. Neformální skupina nemá přesně daná pravidla, vzniká spontánně na základě společných zájmů. Skupiny mohou být dívčí nebo chlapecké. Je málo časté, že by skupiny v časně adolescenci byly smíšené. Adolescentům ve skupině jde o každodenní komunikaci, řešení problémů, dění ve škole, doma, ve společnosti a na sociálních sítích.

Skupina má vůdčí osobnost, kterou ostatní obdivují. Skupina předává adolescentovi určitý sociální status, který zastává ve skupině. Může se stát, že se adolescent nikam nezařadí a že to pociťuje jako sociální stigma. Sociální stigma znamená, že adolescent je odlišný od ostatních s negativním sociálním dopadem na sebe samého.

„Vztahy mezi vrstevníky jsou prostorem pro získávání a testování vlastní sociální kompetence a hodnoty.“ (Macek, 2003, s. 58)

Blízké přátelství charakterizuje vrstevnický vztah. Přátelské vztahy u dívek a chlapců jsou odlišné. U dívek je důležitá otevřená komunikace, upřímnost, důvěra a sdílení pocitů. U chlapců je blízké přátelství založeno na společných zájmech a aktivitách. Chlapci nejsou tak emociálně zaangažovaní jako dívky. Větší význam má pro ně socialita, která se objevuje až později na střední škole. Blízké přátelství v adolescenci mezi dívkou a chlapcem není tak časté. (Macek, 2003)

Jednou z důležitých skupin je školní třída. Ve školní třídě adolescent tráví poměrně dost času. Ve třídě si dospívající dokazuje a vyváří svou identitu. Žák ve třídě chce dosáhnout uspokojivé postavení. (Hrabal, 1992) Dospívající dokážou ocenit dobrou úroveň rozumových schopností, což vede k oblíbenosti ve třídě. Naopak neoblíbení jedinci jsou tací, kteří vyvolávají konflikt a napětí ve třídě. Ve školní třídě dochází k rozčlenění do menších

skupin podle zájmů, prospěchu, genderu apod. Postavení na druhém stupni je celkem dané z předešlých let. Na druhém stupni pomalu dochází k oddělování dívčích a chlapeckých skupin a jejich vzájemné kontakty jsou častější a rostoucí. „ *V posledních ročnících na základní škole dochází k diferenciaci skupiny na základě očekávaného sociálního postavení tj. podle budoucí profesní role.*“ (Vágnerová, 2005, s. 377) Skupinky se začnou rozdělovat na studenty středních škol a učeně, podle zaměření potenciální školy, a s tím souvisí i motivace k učení. Období dospívání je charakteristické proměnlivostí, hledáním se a experimentováním, které může vést k napětí. (Vágnerová, 2005, s. 377)

2.3.4 Vztahy s dospělými

Dospívající se setkává s řadou dospělých, ti bývají v pozici rodičů, učitelů, vychovatelů, sousedů apod. Vztahy s dospělými jsou důležité z hlediska intelektuálního, sociálního a emočního vývoje. Dospívající mají za úkol být otevřeni novým zkušenostem a dospělí mají dospívajícím umožňovat vhodné příležitosti k jejich získání. (Macek, Lacinová, 2006, s. 81)

Kde se adolescent setká s dospělými? K interakci dochází v různých prostředích. Dospívající se setkává s dospělým ve škole, v organizovaných aktivitách mimo školu i ve škole, v obchodech, se známými svých rodičů apod. Záleží na intenzitě těchto vzájemných interakcí, aby se z nich mohly vyvinout osobními vztahy. Ve škole se adolescenti setkávají s učiteli coby reprezentanty určité role.

„Podle Davisové (2003) fungují učitelé jako socializační činitelé a z této funkce mohou ovlivnit kvalitu sociálních a intelektuálních zkušeností žáků vštěpováním hodnoty vzdělání, motivováním se k učení, vytvářením pozitivního, motivujícího učebního klimatu ve třídě, pomáháním žákům naplnit svou potřebu někam patřit, spoluprací na formování sociální identity a poskytováním opory pro vývoj emočních, behaviorálních a akademických dovedností.“ (Macek, Lacinová, 2006, s. 89)

Na druhém stupni se dospívající setkává s více učiteli, než tomu bylo na prvním stupni základní školy. Každý učitel zastává jiný styl výchovy a učení, které se odráží na dalším vzdělávání. Záleží vždy na učiteli, zda si chce zachovat svou formální roli učitele

nebo si chce zlepšit vztah s žákem. Je několikrát prokázáno, že vztah s učitelem vnímaný jako podporující se u žáků druhého stupně základní školy pojí s pozitivnějším vztahem ke škole obecně, kdy pozitiva trvají až na střední školu. (Macek, Lacinová, 2006)

3 PROFESNÍ ORIENTACE

Ve školní praxi profesní orientace znamená krátkodobou či jednorázovou pomoc mladým lidem, v naší práci tedy adolescentům, při jejich výběru školy nebo budoucího povolání. Ve škole tuto roli zastupuje pedagog, který zná dobře jednotlivé žáky, nebo výchovný poradce.

Volba povolání na základní škole a následná profesní příprava je jedním z úkolů adolescentů. Adolescent vybírá své zaměření podle svých možností respektive podle svých schopností, dovedností, znalostí a někdy i podle zájmů. Adolescent si vybírá takové zaměření, aby byl ve svém životě co nejvíce spokojen a měl takové zaměstnání, které ho baví. Z řady výzkumů víme, že adolescenti v 15 -ti letech nemají obvykle jasné představy o svém budoucím povolání a směřování, proto adolescenti odmítají přesné, jasné a definitivní sebevymezení. Dospívající určitě vědí, co jednou v životě nechtějí dělat. Představy adolescentů o jednotlivých povoláních jsou zkreslené a nepřesné. Adolescenti dávají přednost vnější atraktivnosti povolání a neberou příliš na zřetel praktické a materiální aspekty. Materiálními aspekty se rozumí například pracovní doba, výdělek, zahraniční stáže apod. Na volbu povolání mají vliv rodiče i pedagogové. Dalším ovlivňujícím faktorem je den otevřených dveří na středních školách a vliv okolí, do kterého patří vrstevníci a příbuzní. Mezi další vlivy řadíme výchovné poradce, učitele a informační materiály.

Co znamená volba povolání? Autoři, Průcha, Walterová a Mareš, definují volbu povolání jako: „*Proces zahrnující rozhodování o volbě studia nebo přípravy na povolání, konkrétního povolání a celou profesní dráhu člověka*“. (Walterová, 2003, s. 274)

V období adolescence je velmi těžké odhadnout své schopnosti, zájmy a směřování. Adolescent řeší mnoho otázek, na které ještě neumí odpovědět on sám, například: Kdo jsem? Co budu jednou dělat? Na jakou školu mám jít? V čem jsem dobrý? Na některé otázky pomáhají nebo alespoň dopomáhají vztahy s vrstevníky, kdy vrstevníci dospívajícímu dávají zpětnou vazbu, dále to jsou dospělí jako rodiče nebo pedagogové. Mladší žáci uvažují o volbě povolání jen okrajově a povrchně. Rozhodují se na základě momentálních zájmů a přání. Chci být letuškou, protože se mi líbí létat, nebo chci být popelářem, protože bych chtěl jezdit velkým autem. Hlediska okamžitých zájmů a zálib převažují nad reálným

hodnocením profesí. Pro adolescenta je typická velká rozmanitost zájmů a nevyhraněnost. Adolescent dokáže těžko zvážit, v jakých schopnostech je dobrý a jak je má využít ke svému prospěchu a rozhodnout se podle toho. Nabízejí se možnosti, jak dospívajícím pomoci. Jedna z věcí je poskytnout mu dostatek informací o daném povolání a najít tzv. „průvodce“ v roli pedagoga, výchovného poradce nebo rodiče. Při výběru povolání je důležité dívat se na možnosti jedince, především na zájmy, schopnosti, tělesný a zdravotní stav a vlastnosti jedince.

U dospívajících můžeme rozlišovat tři typy volby povolání dle E. Nickela. (Vašutová, 2005, s. 80)

1. Typ A - Volba povolání je determinována rozhodnutím rodičů nebo jiné autority, bez zřetele na zájmy a sklony subjektu rozhodování. Zde můžeme o volbě povolání hovořit pouze z části, protože pasivní podřízení je převažující.
2. Typ B - Typ B představuje střední pozici. Dospívající má určitá přání, která se týkají jeho budoucí volby povolání, avšak jeho představy jsou často nejasné a nepevné. Nejsou cíleny na určité konkrétní povolání, jsou spíše obecně orientovány. Povolání je nakonec voleno pod vlivem okolí.
3. Typ C - Volba povolání je řízena osobními zájmy, osobním plánem založeném na ujasněné hodnotové orientaci jedince a často dlouho předem promyšleným plánem. Tito jedinci jsou iniciativní, rozhodní, cílevědomí a mají silné seberealizační tendence.

Z uvedených tří variant je nejčastěji zastoupen střední typ. Uvádí se, že se týká přibližně 50 % případů. Podle Pavelkové (1990, s. 42) patří mezi nejdůležitější vnitřní dispozice rozhodující o aktivní a nezávislé profesní orientaci pravděpodobně dostatečně rozvinutá perspektivní orientace jedince. Pro správnou volbu povolání je proto nutné, aby žáci získali nejen přiměřený obraz sebe sama, své role ve světě práce, ale i jasnou představu o

svém směřování v blízké i vzdálenější budoucnosti. V opačném případě budou rozhodnutí o volbě povolání za dospívající nezdědka činit rodiče. Dospívající nemají možnost si povolání vyzkoušet na vlastní kůži a mají málo informací o daném oboru a škole.

3.1 Zájmy

Co je to zájem? Hlad'o definuje zájem jako „*Zájmy jsou jednou z nejvýznamnějších charakteristik motivace osobnosti k práci. Lidé se svými zájmy výrazně liší, a to nejen jejich zaměřením, ale i trvalostí, hloubkou, šířkou, intenzitou a hodnotou*“ (Hlad'o, 2008, s. 39).

Adolescent vykonává nějakou činnost, pokud ho dokáže dostatečně zaujmout a chce se jí věnovat dále. Z této činnosti má adolescent radost a je ochoten se vzdělávat v tomto směru. Pokud adolescent bude vycházet ze svých zájmů při výběru budoucí školy, bude školní povinnosti plnit snadněji a s radostí, bude více spokojen sám se sebou a dojde tak k posilování osobních vlastností.

Vznik zájmu závisí na několika vzájemně působících činitelích. Můžeme říci, že zájmy jsou z části podmíněny vrozeně. K rozvíjení zájmů dochází už od dětství, v momentě, kdy dítě začne navštěvovat různé zájmové kroužky a rodiče zjišťují, o co má dítě zájem. Dnešní doba nabízí velké množství kroužků už od předškolního věku. Pokud si dítě najde činnost, ve které je úspěšné a rádo činnost vykonává, znamená to pro dítě velkou motivaci pro další rozvoj a smysl této činnosti. Zájem dostává jinou hloubku.

Nezastupitelnou roli zde hrají rodiče. Ti nejčastěji stojí u zrodu zájmů svých dětí. Rodiče vybírají hudební, sportovní, výtvarné či jazykové kroužky a aktivity a sledují, v čem by mohlo být jejich dítě v budoucnu úspěšné. Rodič stojí na začátku procesu, učí ho, předává mu vzorce chování a hodnoty. Rodič se snaží nepolevit, i když se dítěti nechce na kroužek. V dospělosti jsou děti většinou rády, že jim rodiče umožnili rozvíjet své zájmy již od dětství.

Antonín Mezera (2008) ve své publikaci, *Pro jaké povolání se hodím?*, rozděluje zájmy do tří skupin:

- Zájmy, které člověk nemůže přímo uplatnit v přípravě na povolání nebo při výkonu povolání, např. sběr známek, sběr panenek nebo dalších předmětů.
- Zájmy, které člověk může uplatnit v různých soutěžích. Těmito soutěžemi jsou olympiády z matematiky, českého jazyka, z fyziky apod. Příprava a ocenění ze soutěží může pomoci přispět k lepšímu zvládnutí přijímacích zkoušek a následnému přijetí na školu.
- Dlouhodobé zájmy jako je například hra na klavír, může přispět ke snadnějšímu přijetí na konzervatoř nebo pedagogickou školu. Dlouhodobé zájmy mají přímý vztah k budoucímu studovanému oboru. Zájem je taková vnitřní hnací síla a motivace.

Všechny tyto výše uvedené zájmy jsou pro adolescenta nesmírně důležité. Některé zájmy dopomáhají k rozvoji komunikačních schopností, spolupráci, vytrvalosti a trpělivosti.

3.2 Schopnosti

Každý jedinec ve společnosti vyniká v něčem jiném a jiném oboru. Schopnost je možnost pro danou činnost. Hlad'o definuje schopnost jako: „*Mezi lidmi existují rozdíly nejenom v tom, co umějí a co vědí, ale také v tom, čeho a čemu jsou schopni se naučit. Pro někoho mohou být schopnosti limitujícím faktorem, který znemožňuje výkon určitých druhů a typů povolání.*“ (Hlad'o, 2008, s. 35)

Podle Heluse (1995, s. 36) „*představují schopnosti vlastnosti osobnosti, které jedinci umožňují naučit se a úspěšně vykonávat určité činnosti. Hartl a Hartlová (2000, s. 536) schopností chápou jako soubor předpokladů nutných k úspěšnému vykonávání určité činnosti, dovednosti, vyvíjejí se na základě vloh a to učením.*“ (Hlad'o, 2008, s. 35)

Každý člověk má omezené možnosti v daném kruhu a má jakýsi „osobní strop“. Osobní strop je z větší části dán geneticky, ale tím, že je ovlivněn okolím, se buď zvyšuje nebo snižuje. (Říčan, 2010)

Literatura rozlišuje schopnosti na obecné a speciální. Obecná schopnost se dá vyjádřit i jinými slovy, například chápavost či důvtipnost. Jedná se o schopnost, která vede k orientaci v situaci, kde si jedinec vystačí se zkušenostmi, které získal doposud. Obecnou schopností je inteligence.

Testy na střední školu se skládají z prověřování obecných a speciálních schopností. Testy by měly zhodnotit obě hlediska. Poznání schopností je nezbytné pro výběr povolání. Z testů by se mělo získat objektivní hodnocení žáka. (Hlad'o, 2008, s. 36)

Mezi speciální schopnosti řadíme několik schopností, které napomáhají k výběru školy a budoucímu povolání. (Říčan, 2010)

- Verbální schopnosti - slovní porozumění, slovní zásoba, chápání složitých vztahů. Jsou to schopnosti, které vynikají při povolání psychologa, právníka nebo filosofa.
- Numerické schopnosti - projevují se hbitým zacházením s čísly při početních úkonech a jsou vhodné pro účetního nebo ekonoma.
- Percepční schopnosti - schopnost dobře vnímat, rozlišovat znaky a barvy, to jsou schopnosti hodící se pro designéry a malíře.
- Psychomotorické schopnosti - schopnost vykonávat jemné pohyby prstů, ale také schopnost koordinovat více pohybů najednou, vhodné pro tesaře, mechanika nebo kadeřníka.
- Umělecké schopnosti – dají se rozdělit na několik oblastí, například literární, hudební, výtvarné či herecké a někdo disponuje více kombinacemi. Jsou vhodné pro budoucí hudebníky, tanečníky, spisovatele a režiséry.

- Sociální schopnosti - umět pracovat a pomáhat lidem a umět se do nich vcítit. To jsou schopnosti důležité pro práci s lidmi např. zdravotní sestru, učitele, prodavačku a obchodníka.
- Prostorové schopnosti - orientace v terénu a okolí, důležitá vizualizace, představivost, neboli schopnosti vhodné pro letce, architekta nebo zedníka.
- Paměťové schopnosti - logické myšlení.

3.3 Osobnostní vlastnosti

Při volbě dalšího studia musí žáci brát v úvahu, jakým osobnostním vlastnostem dominují a kterým ne. Díky uvědomění si svých silných a slabých stránek osobnosti by měl adolescent vybírat takovou školu, kde se mu bude dařit uplatnit své silné stránky. Struktura každého člověka je individuální a odlišuje jednoho člověka od druhého. Osobnost utvářejí dílčí systémy. Spojením osobnostních vlastností a faktorů konkrétní situace dochází k tomu, že člověk na situaci reaguje a nějak se chová. (Vágnerová, 2004, s. 215)

Každý člověk je vybaven vrozenými dispozicemi, které ovlivňují jeho reagování na danou situaci, na prožívání a chování. Vrozený základ osobnosti představuje temperament. Pro daný temperament je typický způsob chování a prožívání. Temperament rozvíjí další psychické funkce a vlastnosti. „*Temperament je individuálně charakteristický typ reaktivity a dynamiky psychiky. Představuje formální základ průběhu duševních dějů a projevů chování.*“ (Vágnerová, 2004, s. 216)

Mezi obecné rysy temperamentu řadí Vágnerová (2004) emoční prožívání, celkovou reaktivitu a vegetativní reakci. Emoční prožívání zahrnuje to, jaká je intenzita, stabilita, vyrovnanost a převládající emoční ladění. Celková reaktivita představuje formální znaky chování, intenzitu reakcí. Vegetativní reakci se zkoumá intenzita, stabilita a vyrovnanost.

3.3.1 Typologie temperamentu

Vrozený základ osobnosti je geneticky daný a poměrně málo ovlivnitelný vnějšími vlivy, tj. učením. Typologie se vyvíjela přes několik tisíc let, například nejstarší typologie temperamentu vycházela z tělesných znaků. Tuto typologii vytvořili Řekové Hippokrates (460 -370 př. n. l.) a Galenos (130 -201). (Vágnerová, 2004, s. 218)

Převažující temperamentový typ byl vysvětlený jako projev převahy tělesné šťávy. Šťáva zastupovala jeden ze čtyř elementů, ze kterých byl vytvořen svět. První šťávou byla žluč, která odpovídá ohni, další krev, která odpovídá vzduchu, hlen odpovídá vodě a poslední tělesná šťáva černá žluč představuje zemi. Jejich název a psychologický obsah choleric, sangvinik, flegmatik a melancholik se natolik ujal, že se používá i dnes. (Vágnerová, 2004, s. 218)

U jednotlivých temperamentů je odlišné osobní tempo, reagování jedince na situaci a převaha nálady. U sangvinika je osobní tempo rychlé, je veselý, jeho emoční prožívání je slabé a povrchní a způsob reagování je proměnlivý. Snadno se nadchne a je optimista. U melancholika se projevuje smutná nálada, pracovní tempo je pomalé a reagování na podněty je slabé, pomalé a je nejméně šťastný typ. Choleric pracuje velmi rychle. Překypuje podrážděnou náladou, jeho emoční prožívání je silné, ale nevyrovnané, je vzteklý a snadno se rozhněvá, ale hněv netrvá dlouho. Flegmatik moc často nereaguje, emoční prožívání je slabé a ulpívavé, nálada je vyrovnaná, osobní tempo je pomalé a je spolehlivý. (Vágnerová, 2004, s. 218)

Podle psychiatra E. Kretschmera (1921) existuje vztah mezi temperamentem a stavbou těla. Kretschmerova konstituční typologie rozlišuje tři typy: pyknický, astenický a atletický (Vágnerová, 2004, s. 219)

1. Pyknický typ – Temperamentní typ cyklotymní, člověk je malého vzrůstu, se sklonem hromadění tuku, s větší hlavou a břichem. Lidé pyknického typu bývají realisti, otevření okolnímu světu. Překypují buď veselou nebo smutnou náladou. Reakce jsou srozumitelné a jednoznačné. Je tu zvýšené riziko poruchy nálady.

2. Astenický typ – Temperamentní typ je označován za schizotýmní. Člověk astenickeho typu je štíhlé postavy až hubený, s dlouhými končetinami a vyšší postavy. Je složitější osobnost, navenek se projevuje jinak, než jak tomu doopravdy je. Typické znaky pro tento typ je kolísání mezi dráždivostí a lhostejností, přecitlivělostí a emočním chladem. Člověk bývá uzavřený zaměřený na své prožívání a reakce nebývají jednoznačné a srozumitelné.
3. Atletický typ – Temperamentní typ je označován za viskózní, člověk má silnou kostru a dobře vyvinuté svalstvo. Typickým znakem je důkladnost, ale na druhé straně pomalost, nedostatek kreativity a fantazie. Uvažování těchto lidí je stereotypní.

Vlastnosti, které nám určují temperament osobnosti, ovlivňují chování, reakci na vnější podněty a jeho způsob reagování. Způsob reagování na vnější podněty ovlivňují naše rozhodování například při výběru budoucího povolání, budoucí střední školy nebo u preferovaného stylu života. Lidé, kteří mají silné zážitky, jsou ochotni více riskovat a nebojí se nových věcí. Naopak lidé, kteří jsou závislí na ocenění od druhých, se budou bát zkusit něco nového a budou v životní dráze omezení a opatrní.

3.3.2 Dimenze osobnosti

Výzkumů k vymezení základních osobnostních vlastností bylo mnoho. Každý přinesl něco nového a užitečného, ale přesto většina z nich dospěla k téměř stejným zjištěním. Nejznámější osobnostní dimenzí jsou introverze a extraverze. Záleží, jaká dimenze u člověka převládá.

Jedinci se liší z hlediska hodnocení a přijetí jinými lidmi. Extrovert bude snadno navazovat kontakt s jinými lidmi. Introvert bude navazovat kontakty s jinými lidmi hůře, ale pokud se mu podaří navázat kontakt, tak jeho vztahy s lidmi budou hlubší a trvalejší než u extroverta. Introvert dává přednost vnitřnímu světu, kdežto extrovert dává přednost okolnímu světu.

Oba dva typy se liší v průběhu řešení problémů. Extrovert bude pracovat aktivně, bude pohotový, bude se na vše ptát a bude chtít o problému mluvit. Introvert bude řešit problém sám vnitřně, přemýšlet o něm a pak se bude snažit o problému mluvit. Extrovertní člověk by se hodil pro taková povolání, kde musí umět komunikovat s lidmi. Musí umět navázat kontakt s lidmi, umět porozumět a vyjednávat. Introvert bude hledat zaměstnání, kde bude zodpovědný za svou práci, například vědecká práce, účetní. Jung zastává názor, že člověk má k dispozici obě varianty. Jedna z variant se projevuje na vědomé úrovni, projevuje se v chování a prožívání jedince. Druhá varianta je nevědomá, ale i přesto se může určitým způsobem projevit. (Vágnerová, 2004, str. 231)

3.3.3 Stabilita a labilita

Další osobnostní dimenzí je emoční labilita a emoční stabilita. V emoční labilitě převažuje základní vlastnost úzkostnost. V emoční stabilitě převažuje vyrovnanost. Jde především o temperamentový faktor. V tabulce jsou uvedeny postoje a chování lidí emočně labilních a emočně stabilních.

Obr. 3 Emoční stabilita a labilita (Vágnerová, 2004)

způsob reagování	přiměřené podnětům, vyrovnané	nepřiměřené podnětům, mnohdy příliš intenzivní, s výkyvy v reakcích
způsob emočního prožívání	vyrovnané emoce, optimismus, převaha klidu, citová zralost, průměrná senzitivita	nevyrovnané emoce, rozlady a úzkosti, převaha neklidu, citová nezralost, podezřívavost, zvýšená senzitivita
osobnost	integrovaná, přizpůsobivá	nedostatečně integrovaná, hůře adaptibilní
zvládnutí zátěže	odolnost k zátěži v normě	odolnost k zátěži snižená
základní autoregulace	přiměřené sebeovládání, spolehlivý, stabilní	nízké sebeovládání, nespolehlivý, labilní
vztah k sobě	přiměřené sebehodnocení	nízká sebedůvěra, pocity méněcennosti

Psycholog H. J. Eysenck (1960) na základě výše zmíněných dimenzí vytvořil čtyři typy osobnosti. (Říčan, 1972)

1. Extraverze a emoční labilita - Charakteristickými znaky jsou neklid, nespokojenost a útočnost. Tyto rysy odpovídají cholericému typu temperamentu.
2. Extraverze a emoční stabilita - Jedinec je aktivní, společenský, realistický, bezstarostný a optimistický. Rysy odpovídají sangvinickému temperamentovému typu.
3. Introverze a emoční labilita – Jedinec je náladový, pesimistický, nejistý, přísný a trpí méněcenností. Rysy odpovídají melancholickému typu.
4. Introverze a emoční stabilita – Charakteristickými znaky pro jedince jsou pomalost, pasivita, uzavřenost a vyrovnanost. Vlastnosti odpovídají flegmatickému typu.

3.4 Hollandův model typů osobnosti

John L. Holland přišel se zajímavou myšlenkou, že dokáže určit, podle čeho si lidé vybírají povolání. John L. Holland říká, že na volbu povolání má jednak vliv dědičnost, ale také prostředí, které pomáhá rozvíjet řadu zájmů, schopností a dovedností. Do prostředí zařazujeme školu, rodinu, domov, vrstevníky. Lidé se od sebe liší, každý z nás vyniká v něčem jiném a podle toho si lidé vybírají své povolání. John L. Holland vytvořil šest osobnostních typů, do kterých se dají zařadit jednotliví jedinci. Šest osobnostních typů je výsledkem vzájemného působení dědičnosti a prostředí. Tyto skupiny jsou pojmenovány následovně: realistická, intelektuální, umělecká, sociální, podnikavá a konvenční skupina. Každá skupina se odlišuje od té druhé chováním, životním stylem a činnostmi. Pro každou skupinu jsou typické oblíbené činnosti, schopnosti, životní hodnoty a osobnostní charakteristika. (Mezera, 2008, s. 13)

- Realistický typ (R):

Pro tento typ je typická práce s materiálem a manipulace s nástroji a stroji. Jedinci jsou manuálně zruční a jejich schopnosti a dovednosti se nejvíce projevují v oblasti mechaniky, techniky a elektrotechniky. Životní hodnoty pro realistický typ jsou peníze, moc a postavení. Je málo společenský a málomluvný.

Vhodné povolání: elektromechanik, automechanik, strojník, čalouník, konstruktér strojů, stavební inženýr, krejčová, zlatník nebo skladník.

- Intelektuální typ (I):

Dávají přednost vědeckým problémům, matematickým příkladům, obecně dávají přednost fyzice, matematice, chemii, biologii a jiným vědeckým oborům. Tyto obory vyžadují přemýšlení a pochopení jednotlivých procesů. Životními hodnotami jsou věda a výzkum.

Vhodné povolání: chemik, učitel matematiky, fyziky, pilot, zubař, programátor, lékař.

- Umělecký typ (A):

Umělecky založení lidé mají cit pro hudbu, tvar nebo pohyb. Tito lidé upřednostňují umělecké obory jako je hudba, výtvarné umění, pohybové umění a literární tvorba. Umělci jsou nepořádní, nevázaní, tvořiví a komplikovaní. Jejich životní hodnoty jsou estetické kvality.

Vhodné povolání: malíř, fotograf, herec, novinář, hudebník, spisovatel, designér, učitel hudby, architekt.

- Sociální typ (S):

Tito lidé jsou společenští, nebojí se spolupráce a komunikace s jinými lidmi, snaží se dělat něco, co je prospěšné pro druhé. Tento typ lidí dává přednost oborům, při nichž navazují sociální kontakty s lidmi s cílem pomoci, informovat a rozvíjet. Lidé mají vynikající schopnosti pedagogické, výchovné a interpersonální. Dokáží se vcítit. Životními hodnotami jsou sociální, etické a morální problémy.

Vhodné povolání: zdravotní sestra, pedagog, vychovatel, sociální pracovník, výchovný poradce, číšník, personalista.

- Podnikavý typ (E):

Podnikaví lidé jsou ambiciózní, nezávislí, optimističtí, spoléhající se na sebe a šíří energii. Tito lidé obsazují vyšší pracovní místa, jsou schopni vést lidi, chtějí dosáhnout očekávané organizační cíle a jít za ekonomickým ziskem. Mají výborné verbální schopnosti, dokáží veřejně vystupovat, umí pracovat s lidmi. Životními hodnotami jsou obchodní a ekonomická úspěšnost.

Vhodné povolání: manažer prodeje, manažer, makléř, obchodní zástupce, prodavač, řečník.

- Konvenční typ (C):

Konvenční lidé jsou zásadoví, svědomití, méně společenští, vytrvalí a praktičtí. Rádi pracují podle pravidel a nařízení. Upřednostňují práci s údaji, tvoří či upravují dokumentaci, zpracovávají záznamy apod. Vyhledávají obchodní a administrativní činnost. Tito lidé mají manuální, administrativní, a obchodní schopnosti. Životními hodnotami jsou obchodní a ekonomická úspěšnost.

Vhodné povolání: sekretářka, účetní, obchodní referentka, kontrolor, zpracovatel dat, daňový pracovník

3.5 *Hollanovy typy pracovního prostředí*

John L. Holland definoval pracovní prostředí, které pojmenoval obdobným označením, jako tomu bylo u typů osobností. Jednotlivé prostředí vyžaduje po pracovníkovi určité osobnostní vlastnosti. J. L. Holland rozděluje pracovní prostředí na: realistické, intelektuální, umělecké, sociální, podnikavé a konvenční.

- Realistické prostředí (R)

Týká se odborných řemesel a technických oborů. Jsou v něm kladeny velké nároky na fyzickou zdatnost jedince. V realistickém prostředí se setkáváme s nástroji, stroji i se zvířaty. Požadavky prostředí na jedince jsou: být manuálně zručný, mít technické myšlení, technické schopnosti a dovednosti, jako je například oprava aut, strojů, přístrojů, řízení auta. Mezi realistická prostředí řadíme továrny, autoservis, výrobní haly. V tomto prostředí se můžeme setkávat častěji s pracovními úrazy. Takovéto prostředí vyhledává realisticky osobnostní typ pracovníků.

- Intelektuální prostředí (I)

Jedná se o prostředí, která představují vědecká, intelektuální a v některých případech i technická povolání a obory. Lidé v tomto prostředí řeší problémy pomocí vědeckých zájmů a dovedností. Používají zde abstraktní myšlení. Povolání vyžadují intelekt k řešení problémů. Od těchto lidí se neočekává práce s přístroji, ani dovednosti v oblasti mezilidských vztahů.

- Umělecké prostředí (A)

Jsou to prostředí, která představují umělecké, literární, hudební a výtvarné obory. Prostředí je tvořivé, otevřené novým nápadům. Umělecké prostředí nabízí svobodu při tvorbě, lidé se oblékají tak, jak chtějí, a hlavně tak, aby se cítili dobře. V tomto prostředí nenalezneme mnoho předpisů a omezení na pracovišti. Většinou si jsou pracovníci svými pány a čas nemusí řešit.

- Sociální prostředí (S)

Sociální prostředí zdůrazňuje humánní hodnoty. Mezi humánní hodnoty řadíme velkomyslnost, družnost, dobrosrdečnost a vcítění se do druhých lidí. Autor do tohoto prostředí řadí školství, sociální služby, oblast péče o duševní zdraví a zdravotnictví.

- Podnikatelské prostředí (E)

Odměnou těchto povolání jsou peníze, zisk, moc a postavení. Představují manažerské a obchodní obory a veřejné služby. Nároky a požadavky v tomto prostředí jsou na řízení a organizování obchodních činností, vedení pracovního kolektivu a přesvědčování ostatních. Toto prostředí vystihuje obchodování, politiku, trh s nemovitostmi a pojišťovnictví.

- Konvenční prostředí (C)

V konvenčním prostředí lidé využívají počítače, tiskárny, kalkulačky apod. Lidé manipulují s čísly, organizují údaje a obsluhují výpočetní techniku. Lidé musí umět organizovat a plánovat. Požadavky jsou následující: musí ovládat administrativní dovednosti a mít odpovědnost. Konvenčním prostředím jsou úřady, oblasti účetnictví a veřejné služby.

Výše zmíněné skupiny se staly podkladem pro mnoho vytvořených dotazníků, které zkoumají zájmy, schopnosti a předpoklady dotázaných. Lidé podvědomě vyhledávají prostředí, které jim umožňuje rozvíjet jejich vlastní schopnosti a dovednosti, potvrdit jejich vlastní osobnost a plnit jejich osobní potřeby. Sociální typ podle J. L. Hollanda bude vyhledávat povolání jako je manažer, učitel (ka), sociální pracovníce atd. Pro tato povolání jsou důležité komunikace s lidmi a zájem o lidi. Každému jedinci jde lépe něco jiného, každý z nás vyhledává jiné prostředí a má jiné zájmy. U adolescentů se zájmy mění. Důležitou roli zde hraje, v jakém prostředí tráví nejvíce svého volného času a s jakými lidmi se adolescent dostane do kontaktu. Některé zájmy se k adolescentovi dostanou plánovitě a

některé náhodně. Proto proces rozhodování o střední škole je velmi složitý. Někdy si dospívající musí položit otázku: „*Jak se shodují moje osobní vlastnosti a předpoklady s řadou povolání, která se mi líbí a kterým bych se chtěl(a) jednou věnovat?*“ (Mezera, 2008, s. 20)

3.6 Etapy kariérového poradenství dle E. Ginzberga

E. Ginzberg a jeho spolupracovníci, provedli výzkum, ze kterého vyšlo, že volba povolání není jednorázový akt, neboť se jedná o trvalejší proces od předpubertálního období až do dvaceti let života jedince. Každý jedinec projde třemi obdobími, která se shodují s biologickým věkem. (Hlad'o, 2012, s. 30)

- Období fantazijní volby - období trvá od raného dětství do 11 let života. Představy o budoucím povolání vznikají na základě hry a fantazie. Děti věří, že se mohou stát vším a pracovat všude, kde bude chtít. Představy nejsou podloženy zkušenostmi ani vědomostmi.
- Období pokusné volby - období probíhá od 11 let do 16-17. roku života. Jedinec se seznamuje s požadavky k určitému povolání. U jedince rozhodují hlavní faktory, kterými jsou momentální zájmy. Jedinec se nedokáže rozhodnout na základě objektivnosti požadavků společnosti.
- Období realistické – období trvá od 17 let života po ranou dospělost. Jedinec při rozhodování dokáže brát v potaz své subjektivní faktory, například zájmy, hodnoty a schopnosti, objektivní faktory, společenské potřeby a dokázat mezi nimi udělat kompromis.

3.7 Vlivy působící na volbu povolání

Na adolescenta působí různé faktory, které ovlivňují jeho rozhodování při volbě střední školy. Jednak na adolescenta působí vrstevníci, skupinové faktory i jedinec sám na sebe, ale dále je ovlivněn i společenskými faktory.

Do společenských faktorů patří např. společenská prestiž jednotlivých povolání. Důležitým faktorem je postoj k dané práci ve společnosti a kultuře, výchovně vzdělávací systém, dostupnost poradenských služeb a profesních informací a školská politika. Do skupinových faktorů řadíme vlivy sociálních a výchovných prostředí, například školy, kroužky a prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Individuální faktory vycházejí z vlastností člověka a možností jeho rozvoje. Důležitými faktory jsou zdravotní a fyzická způsobilost pro daný studijní obor. Dále je důležitá kvalita psychických úrovní, tj., jak moc je jedinec zralý, hodnoty a postoje adolescenta a životní a studijní cíle. Dnes se dospívající rozhodují na základě svých zájmů, zda budou mít v pozdějších letech uplatnění a zda je budoucí povolání pro ně atraktivní a finančně dobře ohodnocené. (Hlad'o, 2008)

Adolescenti jsou nejvíce ovlivněni okolím, ve kterém se často pohybují. Rozhodující vliv na adolescenta má rodina. Vliv rodiny je nezastupitelný. Na adolescenta působí rodinné prostředí, interakce mezi rodiči a jím, způsob komunikace, přístup rodičů k němu. Rodiče jsou ti, kteří svému potomkovi předávají vzorce chování, postoje k určitým věcem, např. ho učí postoji k práci a jednotlivým povoláním. Rodiče by měli s adolescentem diskutovat o tom, co by ho jednou bavilo, jaké má představy o svém budoucím povolání. Určitou váhu zde hraje socioekonomický status rodiny, kulturní kapitál, dosažené vzdělání rodičů a povolání, které rodiče vykonávají. Rodič předává adolescentu pozitivní či negativní zkušenosti z povolání, které on sám vyzkoušel. Je třeba zmínit, že rozhodnutí adolescenta většinou podléhá rozhodnutí rodičů, co by si rodič přál pro své dítě. Rodič hodnotí rozhodnutí adolescenta ze subjektivního hlediska. Někdy je rozhodovací proces spojen s pocity nejistoty, váhání a nerozhodnosti. (Hlad'o, 2008, s. 48)

4 PORADENSTVÍ NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

Kde adolescent může sehnat informace o nabízených oborech? Někdo se poradí doma s rodiči nebo už studuje na osmiletém gymnáziu a čas na rozhodování se mu tak prodloužil. Existuje několik poradenských institucí, kde žákům rádi poradí.

Za základní úroveň kariérového poradenství ve škole je zodpovědný ředitel školy. Poradenství zajišťuje výchovný poradce a školní metodik prevence, někdy i školní psycholog, a ti, kteří spolupracují se všemi pedagogy ve škole.

4.1 *Výchovný poradce*

Výchovného poradce adolescent najde na všech základních a středních školách. Výchovný poradce je zkušený, kvalifikovaný a osobnostně i sociálně zralý pedagog. Hlavním úkolem výchovného poradce je podpora žáků a rodičů při řešení výchovných, výukových problémů a při volbě dalšího studia a povolání.

Výchovný poradce zajišťuje informace o středních školách, požadavcích a předpokladech k přijetí na střední školu. Úzce spolupracuje s rodiči, školním psychologem, speciálním pedagogem, třídními učiteli ale i ostatními pedagogy. Zvláštní pozornost výchovný poradce věnuje těm žákům, kde rodina neposkytuje jedinci materiální a sociální pomoc. Práce výchovného poradce je velmi důležitá, jednak zastává pozici běžného vyučovacího pedagoga na škole a jednak musí informovat žáky o možnostech dalšího vzdělání. Všechny tyto činnosti se negativně odrážejí v časové vytíženosti výchovného poradce, který by se měl věnovat individuálně každému žákovi na ZŠ. V dnešní době je hlavní úlohou výchovného poradce řešení výchovných problémů ve škole a profesní zaměření je pouze okrajovou částí, které se má věnovat. Dle Zapletalové (2003) výchovní poradci věnují čas profesní orientaci přibližně od 3 do 10 hodin týdně. Nejčastěji se věnují poskytování informací o možnostech studia, přípravách na přijímací řízení apod. (Hlad'o, 2008)

4.2 Školní metodik prevence

Tento učitel řeší a sleduje projevy sociálně patologických jevů u žáků. Za sociálně patologické jevy jsou brány záškoláctví, šikana, různé závislosti, násilí, sexuální zneužívání, kriminální projevy chování, vandalizmus a další.

4.3 Školní psycholog

Školní psychologové zajišťují poradenské služby přímo na školách. Hlavním úkolem školního psychologa je pedagogicko - psychologická diagnostika v souvislosti s profesní orientací u žáků, která probíhá ve spolupráci s učiteli a výchovným poradcem. Školní psycholog zajišťuje poradenství v oblasti kariéry a má větší časovou kapacitu pro řešení individuálních problémů žáků než výchovný poradce. (Hlad'o, 2008)

4.4 Školní speciální psycholog

Hlavním úkolem školního speciálního psychologa je integrace handicapovaných dětí nejen na základní škole mezi nepostižené, jejich výchova a vzdělávání. Speciální pedagog může pracovat jako učitel znevýhodněných dětí nebo ho nalezneme v poradnách pro rodiče či ve zdravotním zařízení. (Hlad'o, 2008)

4.5 Informační a poradenská střediska na úřadu práce

Úřad práce poskytuje poradenské služby v oblasti profesní orientace. Poskytuje žákům informační a poradenské služby, které potřebuje adolescent znát při výběru školy či zaměstnání. Úřad práce nabízí také služby pro jednotlivce (rozhovor, rady, konzultace) nebo pro skupiny (besedy, diskuze, promítání) a zaměřuje se především na základní a střední školy.

Úřad práce poskytuje informace: (Hlad'o, 2008)

- přehledy možností studia na středních školách, středních odborných učilištích a učilištích v daném regionu v celé ČR, nástavbového studia, vysokoškolského studia
- materiály o oborech a školách v daném regionu
- charakteristika profesí spojené s informacemi k pracovnímu prostředí, náplň práce, požadavky na jedince
- test zájmové orientace, který pomůže při volbě povolání
- informace o uplatnění po ukončení vzdělání, videoklipy různých povolání
- rady, jak se připravit na přijímací pohovor
- informace o situaci na trhu práce, atraktivní zaměstnání, volná místa
- práva a povinnosti zaměstnance apod.

Při volbě povolání může adolescent využít různých informačních materiálů a médií. V současnosti má skoro každá střední škola své webové stránky, kde poskytuje informace o škole a charakterizuje nabízené obory. Střední školy a střední odborná učiliště nabízejí i tištěné materiály, kde se adolescent dozví základní údaje o dané škole. Především tištěné materiály žák může získat na dnech otevřených dveří, kde se žák může zeptat na informace, které ho zajímají, a školu si může prohlédnout. Tištěné materiály může dostat žák i na veletrhu škol, jako je například Educa Liberec.

4.6 Další poradenství

Pedagogicko - psychologické poradny (PPP)

Pedagogicko – psychologické poradny poskytují individuální a skupinovou pomoc při řešení problémů spojených s vývojem osobnosti dítěte. Konkrétně poskytují psychologické

vyšetření předškolních dětí, pomoc při řešení rodinných, výchovných, vzdělávacích problémů žáka na základních a středních školách, diagnostiku specifických poruch učení a chování. Učitelé zde naleznou pomoc informační, metodickou, odbornou a vzdělávací.

Další činností PPP je pomoc žákům i rodičům při volbě studijního a profesního uplatnění po dokončení základní či střední školy. Pedagogicko-psychologické poradny posuzují intelektové a osobnostní předpoklady pro dané studium. Pedagogicko – psychologické poradny nabízejí poradenskou pomoc při výběru střední školy, učebního oboru, zaměstnání, poskytují informace o školách apod. Pedagogicko - psychologické poradny jsou hlavním partnerem základních škol při zabezpečování kariérního poradenství. (Hlad'o, 2008)

Speciálně pedagogická centra (SPC)

Speciálně pedagogická centra poskytují poradenství žákům se zdravotním postižením a žákům se zdravotním znevýhodněním integrovaných v běžných školách. Služby jsou poskytovány na pracovišti centra nebo jsou zjišťovány prostřednictvím návštěv pracovníků centra na školách či doma. (Hlad'o, 2008)

5 PROFESNÍ ORIENTACE V SYSTÉMU ŠKOLSTVÍ

Základní škola při volbě povolání žáka hraje nesmírně důležitou roli. Škola formuje žáka z hlediska postupů k samostatné a skupinové práci a pomáhá s vyhledáváním informací o školách. Škola předává určité informace prostřednictvím předmětů. Informace předávají třídní učitelé, výchovní poradci, vedení školy, školní psycholog apod.

Základní škola by měla vybavit žáka kompetencemi, které mu budou umožňovat posouvat se dál, umět je využívat k hledání informací, orientaci v nich apod. Ve volbě povolání by to mohlo vypadat například takto: žák si vyhledá podstatné informace o škole, navštíví školu v den otevřených dveří, využije diskuzi o volbě povolání, utřídí si informace a rozhodne se. Z odborné literatury víme, že škola by měla plnit funkci motivační, sebe-poznávací a informačně – orientační. Ve škole je volba povolání zabudována do předmětů, jako jsou rodinná výchova nebo praktické činnosti.

5.1 *Rámcově vzdělávací plán pro ZŠ*

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání vychází z nových principů kurikulární politiky státu, které jsou zformulovány v Národním programu rozvoje vzdělání v České republice (tzv. Bílé knize). Rámcově vzdělávací plán pro základní školy předepíše závazný rámec pro základní školy. Rámcové vzdělávací programy pro základní školy zdůrazňují klíčové kompetence, které se prostřednictvím školy mají u žáka rozvíjet, mělo by docházet k provázanosti s obsahem jednotlivých předmětů a uplatnění získaných dovedností v praktickém životě. Na základě RVP ZV vytvářejí základní školy svoje školní vzdělávací programy (ŠVP). Vzdělávací obsah RVP ZV je rozdělen do desíti oblastí. Každá vzdělávací oblast obsahuje jeden vzdělávací obor, ke kterému jsou přiděleny další podobné vzdělávací obory. (Hlad'o, 2008)

Vzdělávací oblasti:

- Jazyk a jazyková komunikace (*Český jazyk a literatura, Cizí jazyk*)
- Matematika a její aplikace (*Matematika a její aplikace*)
- Informační a komunikační technologie (*Informační a komunikační technologie*)
- Člověk a jeho svět (*Člověk a jeho svět*)
- Člověk a společnost (*Dějepis, Výchova k občanství*)
- Člověk a příroda (*Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis*)
- Umění a kultura (*Hudební výchova, Výtvarná výchova*)
- Člověk a zdraví (*Výchova ke zdraví, Tělesná výchova*)
- Člověk a svět práce (*Člověk a svět práce*)
- Doplnující vzdělávací obory

Tematický okruh *Svět práce* se zabývá volbou povolání, která spadá pod vzdělávací oblast *Člověk a svět práce*. Tato oblast je realizována jak na prvním tak i na druhém stupni základní školy. Oblast si stanovuje za cíl naučit žáky pracovat s různými materiály, osvojit si pracovní dovednosti a naučit se plánovat a hodnotit svou samostatnou činnost. Dále jsou vedeni k dodržování zásad bezpečnosti a k hygieně při práci. Vzdělávací oblast rozvíjí klíčové kompetence potřebné k volbě povolání. Klíčové kompetence vedou k osvojení potřebných poznatků a dovedností významných pro vlastní profesní zaměření, profesní orientaci a po vystudování pro uplatnění na trhu práce. Dále klíčové kompetence

žáka vedou k orientaci v různých oborech lidské činnosti – fyzické a duševní práci. Směřovat žáka k pochopení pracovních činností jakožto příležitost k seberealizaci a rozvíjení se sebe sama. Dle RVP ZV je hlavním obsahem profesní orientace žáků na základní škole vést k přípravě dalšího vzdělávacího studia na středních školách či učilištích a následná příprava na budoucí povolání. Tematický okruh *Svět práce* připravuje žáka na přechod ze základní školy na střední školu a snaží se naučit žáka k odpovědnosti za své rozhodnutí a umět se adaptovat na možné změny spojené se změnou školy. (Hlad'o, 2008)

5.2 Očekávané výstupy světa práce

Každá vzdělávací oblast má očekávané výstupy. Očekávané výstupy vzdělávací oblasti *Světa práce* jsou zaměřeny prakticky. Výstupy jsou zvoleny tak, aby je žák dokázal uplatnit v každodenním životě. Žák se snaží využívat naučené učivo v praktických situacích v běžném životě.

Učivo rámcově vzdělávacího programu pro základní školy je rozděleno do jednotlivých tematických okruhů. Okruhy vedou k dosažení očekávaným výstupům. Učivo, které je vymezené v RVP ZV, školám je pouze doporučeno a je potřeba, aby došlo k dalšímu rozpracování na úrovni ŠVP. Školní vzdělávací program je závazný.

„Vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů každá škola rozčlení do vyučovacích předmětů a rozpracuje, případně doplní v učebních osnovách podle potřeb, zájmů, zaměření a nadání žáků tak, aby bylo zaručené směřování k rozvoji klíčových kompetencí.“ (Hlad'o, 2008, s. 12)

Učivo: (RVP, 2013, s.92-93)

- trh práce – povolání lidí, druhy pracovišť, pracovních prostředků, pracovních objektů, charakter a druhy pracovních činností; požadavky kvalifikační, zdravotní a osobnostní; rovnost příležitostí na trhu práce
- volba profesní orientace – základní principy; sebepoznávání: osobní zájmy a cíle, tělesný a zdravotní stav, osobní vlastnosti a schopnosti, sebehodnocení, vlivy na volbu profesní orientace; informační základna pro volbu povolání, práce s profesními informacemi a využívání poradenských služeb
- možnosti vzdělávání – náplň učebních a studijních oborů, přijímací řízení, informace a poradenské služby
- zaměstnání – pracovní příležitosti v obci (regionu), způsoby hledání zaměstnání, psaní životopisu, pohovor u zaměstnavatele, problémy nezaměstnanosti, úřady práce; práva a povinnosti zaměstnanců a zaměstnavatelů
- podnikání – druhy a struktura organizací, nejčastější formy podnikání, drobné a soukromé podnikání

6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

6.1 Cíl a otázky výzkumného šetření

Rozhodování žáků o volbě profesní dráhy na konci základní školy je řazeno k podstatným životním mezníkům. Správný výběr odborného zaměření je důležitou podmínkou pro budoucí spokojenost absolventa. Žáci si svou profesní orientaci volí v 9. ročníku základní školy ve věku 14 – 15 let. Rozhodnutí probíhá v nelehkém období adolescence, které je spojeno se sebepoznáváním, experimentováním a hledání stabilních preferencí. Proto hlavním cílem výzkumného šetření je identifikovat a popsat faktory, které ovlivňují dospívajícího při volbě střední školy. Mimo jiné i popsat jednotlivé vztahy mezi výběrem školy, žákem a oblíbenými či neoblíbenými předměty apod. K dosažení cíle v této práci je potřeba si položit několik výzkumných otázek:

O1: Kdo ovlivňuje dospívajícího při volbě střední školy?

O 2: Co ovlivňuje dospívajícího při volbě povolání?

O3: Podle čeho se dospívající při volbě povolání rozhodují?

O4: Jakou roli má základní škola při rozhodování dospívajícího?

O5: Jaké informační zdroje dospívající při volbě povolání využívají?

O6: O čem dospívající přemýšlejí vzhledem ke své budoucí profesi?

6.2 Vzorek výzkumného šetření

Pro výzkumné šetření jsem zvolila několik základních škol. Výzkumného šetření se zúčastnili žáci 8. a 9. tříd ze čtyř základních škol. Celkem se výzkumného šetření zúčastnilo 148 žáků. Mnohem více se do výzkumného šetření zapojili žáci 9. tříd. Dívek se zapojilo 73 a chlapců 75.

Tab. 1: Respondenti výzkumného šetření

Škola	8. třída	9. třída	Dívky 8. třída	Chlapci 8. třída	Dívky 9. třída	Chlapci 9. třída
Škola A	12	32	6	6	13	19
Škola B	-	52	-	-	26	26
Škola C	13	11	7	6	8	3
Škola D	14	14	8	6	5	9
Celkem	39	109	21	18	52	57

6.3 Metody a techniky výzkumného šetření

K naplnění cílů diplomové práce a k získání odpovědí na dané otázky jsem zvolila kvantitativní výzkum. Výzkumné šetření je zaměřeno na skupinu žáků – žáci 8. a 9. tříd základní školy. V práci jsem použila záměrný výběr se snahou o jistou reprezentativnost výběrového vzorku. Zvolila jsem skupinu žáků od 13-15 let, což odpovídá 8. a 9. třídě. K získání odpovědí jsem zvolila dotazník. Dotazník klade otázky a získává odpovědi na profesní zaměření u žáků 2. stupně ZŠ.

6.4 Struktura dotazníku

Po nastudování literatury jsem vytvořila vstupní část dotazníku, kde představuji jednak sebe, ale i cíle výzkumného šetření. Respondenty jsem ve vstupní části motivovala a zdůraznila důležitost jejich odpovědí. Ve vstupní části se objevují i instrukce k vyplnění dotazníku.

Druhá část dotazníku obsahuje samotné otázky výzkumného šetření. První otázky byly jednodušší například: Jsi dívka nebo chlapec? Postupně se věcnost otázek stupňovala a na závěr opět došlo ke zjednodušení otázek. Ve třetí části dotazníku jsem poděkovala respondentovi za spolupráci.

Po sestavení dotazníku následovala pilotáž. Dotazník jsem nechala vyplnit pěti žákům z 8. a 9. třídy. Společně jsem s nimi konzultovala, zda všem otázkám rozumí či naopak, zda jim v dotazníku chybí nějaká otázka či výběr odpovědi.

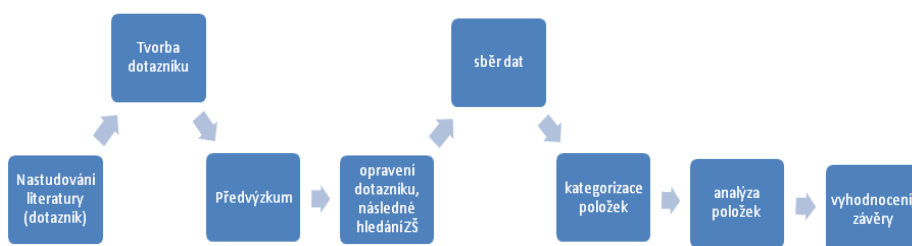
Celkově dotazník obsahoval 20 otázek, viz příloha 1. V dotazníku jsem použila devatenáct uzavřených otázek. Uzavřená otázka nabízí respondentovi jednoznačné odpovědi. Respondent má za úkol zaškrtnout vhodnou odpověď.

V jednom případě jsem zvolila otevřenou otázku, kdy neomezují respondenta v odpovědi. Jednalo se o otázku číslo 16., kdy jsem se respondenta ptala, v jakém předmětu probírali volbu povolání. Odpovědi byly různé. Časově dotazník nebyl náročný. V průměru vyplnění dotazníku trvalo 15 – 20 minut i s instrukcemi.

Dotazník byl zadáván ve školách osobně při vyučování předmětu „Člověk a svět práce“, tím byla zajištěna vysoká návratnost. Ve většině případů jsem se osobně účastnila vyplnění dotazníků. Žáci dotazník vyplnili a vrátili zpět. Návratnost dotazníků byla vysoká (99%), jeden dotazník nebyl vyplněn.

Poté jsem jednotlivé otázky zpracovávala, uspořádala a shrnula. Podstatné výsledky z dotazníků jsem přenesla do tabulek, grafů a popsala jsem důležitá zjištění.

Obr. 4: Schéma výzkumného šetření

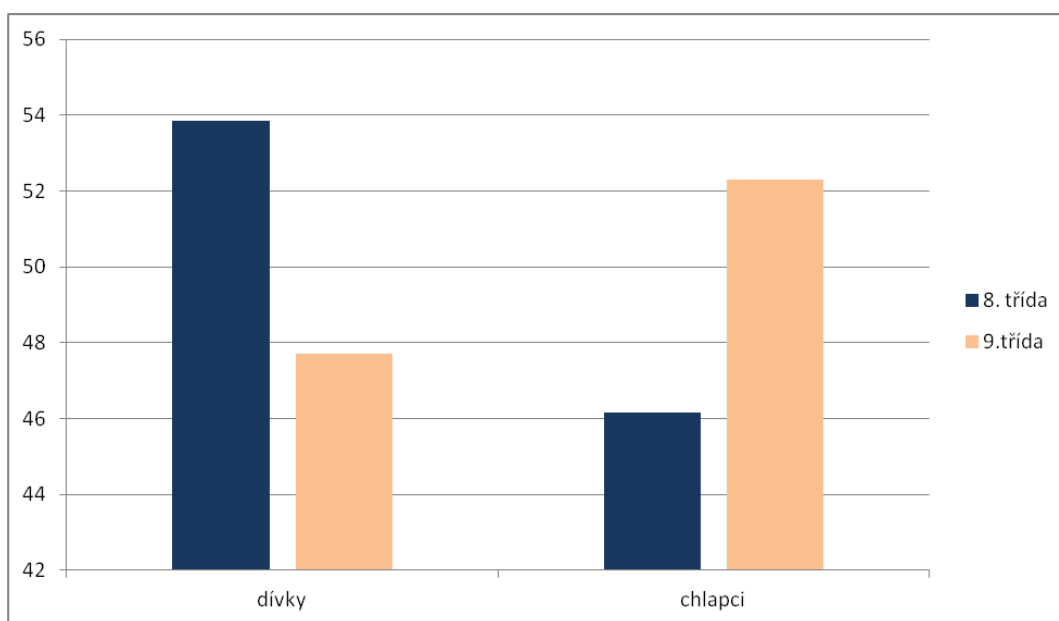

6.5 Výsledky výzkumného šetření

6.5.1 Analýza dotazníků

Dotazníky odevzdalo celkem 148 žáků z 8. a 9. tříd základních škol. Poměrové zastoupení dívek a chlapců není vyrovnané. V 8. třídě se výzkumného šetření zúčastnilo více dívek (54%) než chlapců (46%). V 9. třídě se zúčastnilo více chlapců (52%) než dívek (48%). Genderové zastoupení u jednotlivých tříd je tedy odlišné.

Dotazníky jsem postupně analyzovala po jednotlivých školách a třídách. Výsledky otázek uvádím podle jednotlivých tříd a některé otázky uvádím z pohledu dívek a chlapců. V diplomové práci analyzuji a popisují skoro všechny výsledky.

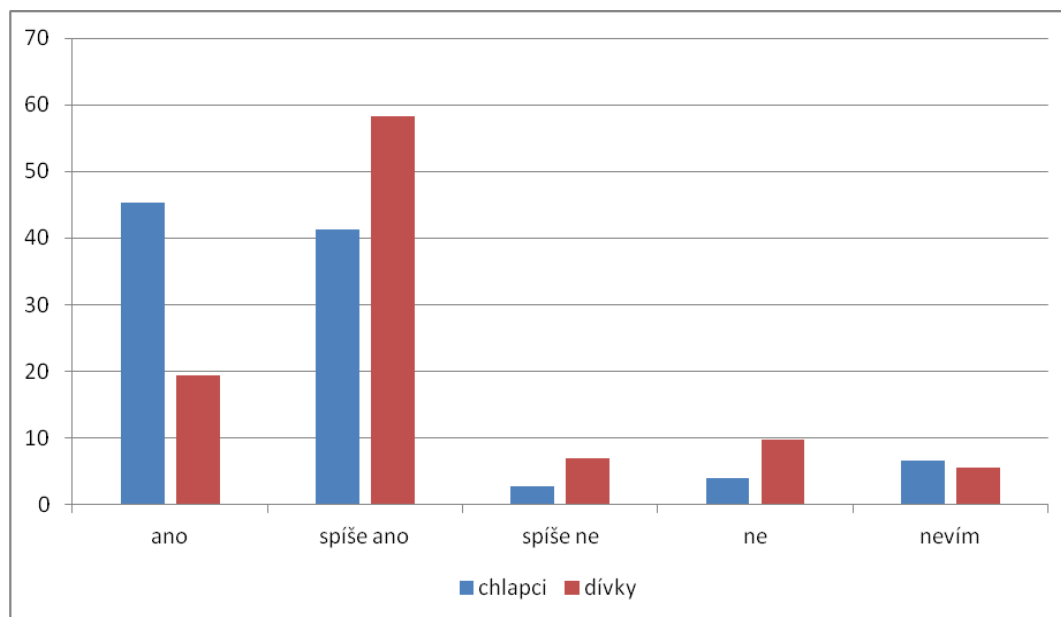

Graf 1: Genderové zastoupení

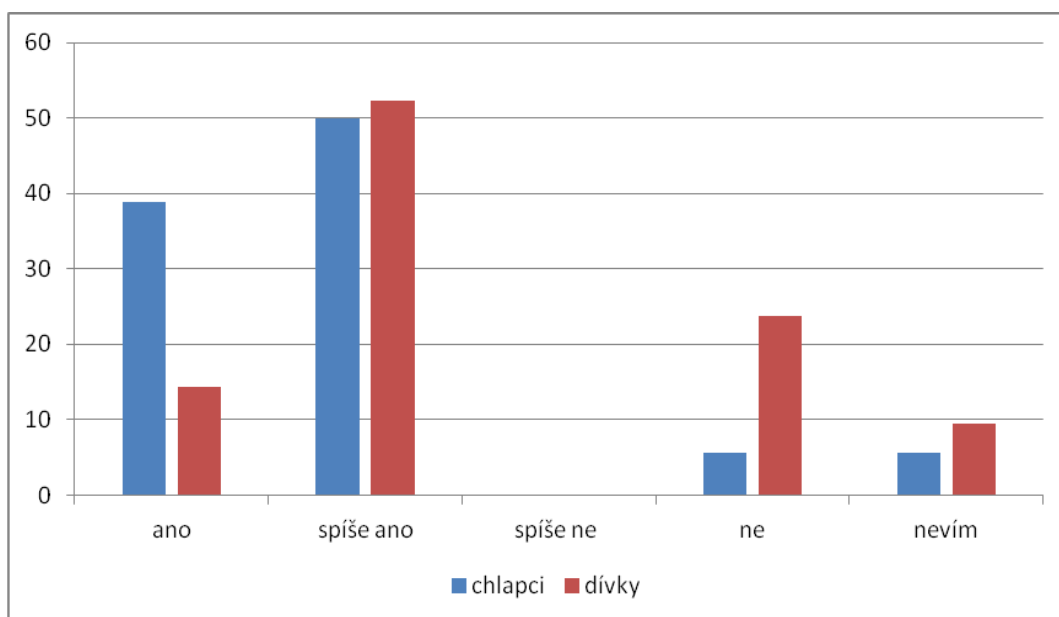
Z grafu 2 se dá vyčíst, že dívky jsou trochu opatrnější v rozhodování a raději volí variantu, že spíše mají jasnou představu o budoucím povolání (58 %), zcela rozhodnutých je 19% dívek.

Naopak chlapci se rozhodují rychleji a asi nepřemýšlí nad tím tolik jako dívky, a proto 45% chlapců má jasnou představu, kam by chtěli jít po škole dál.

Graf 2: Představa o budoucím povolání

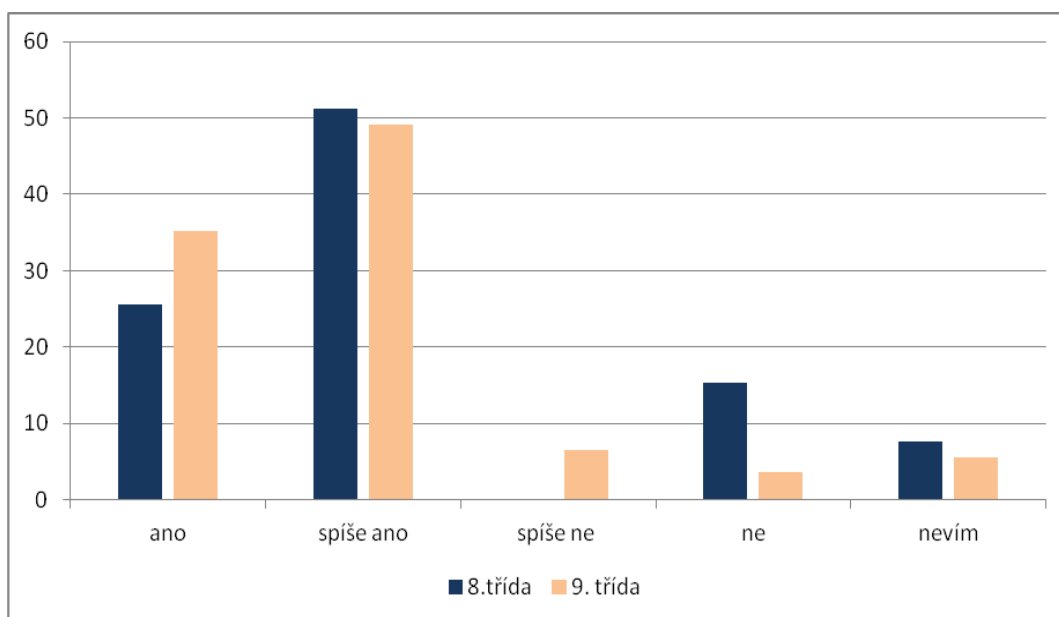
Z grafu 3 lze vyčíst, že větší představu o volbě povolání mají kluci (39%) než dívky (14%). Většina dívek (52%) i chlapců (50%) uvádí, že spíše mají představu o tom, co by chtěli studovat. Odpověď spíše ne se v dotazníku neobjevila. Nemá představu poměrně více dívek (24%) než chlapců (6%). Stále neví 10% dívek a 6% chlapců.

Graf 3: Představa o budoucím povolání 8. třída

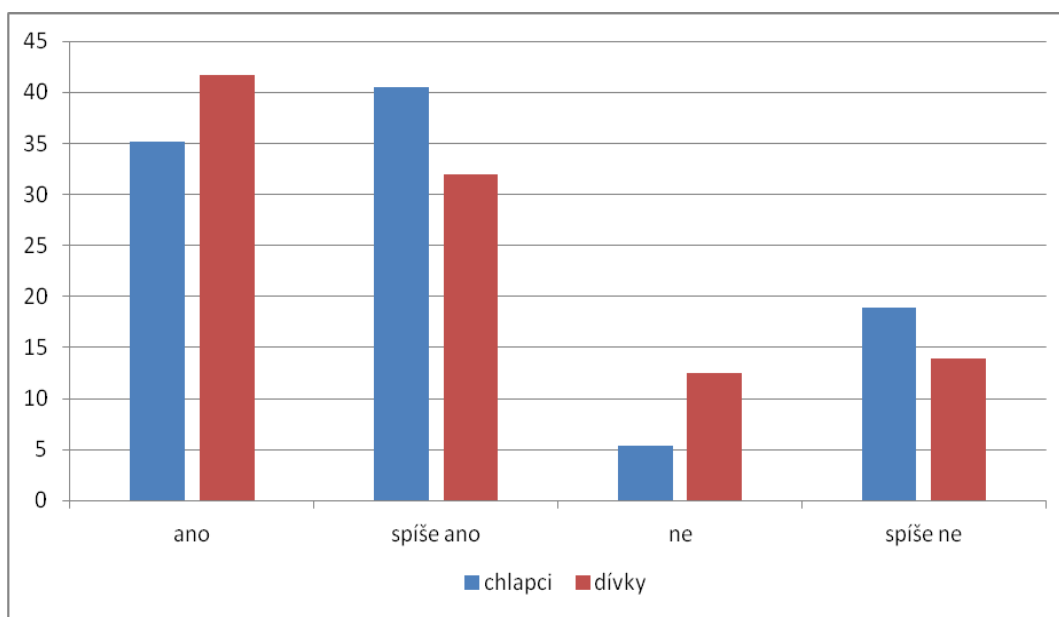
Z grafu 4 vyplývá, že žáci 9. tříd a 8. tříd mají jasnou představu o tom, co by chtěli studovat. Respondenti 9. tříd uvádějí, že mají jasnou představu (35%) nebo spíše ano (49%). V 8. třídě má jasnou představu 26% a spíše jasnou představu 51%. Někteří respondenti (4%) v 9. třídě uvádí, že stále nemají jasnou představu o budoucím povolání. V 8. třídě se žáků s nejasnou představou objevuje více (15%). Vůbec neví 8% z 8. třídy a z 9. třídy neví 6% žáků

U žáků 8. tříd se předpokládá, že představa o budoucím povolání nebude tak jasná jako u žáků 9. tříd základních škol. Jednak je to kvůli tomu, že se o vzdělávací budoucnost ještě tolik nezajímají, nemají ujasněné priority a také se ještě stále profilují a poznávají svojí osobnost.

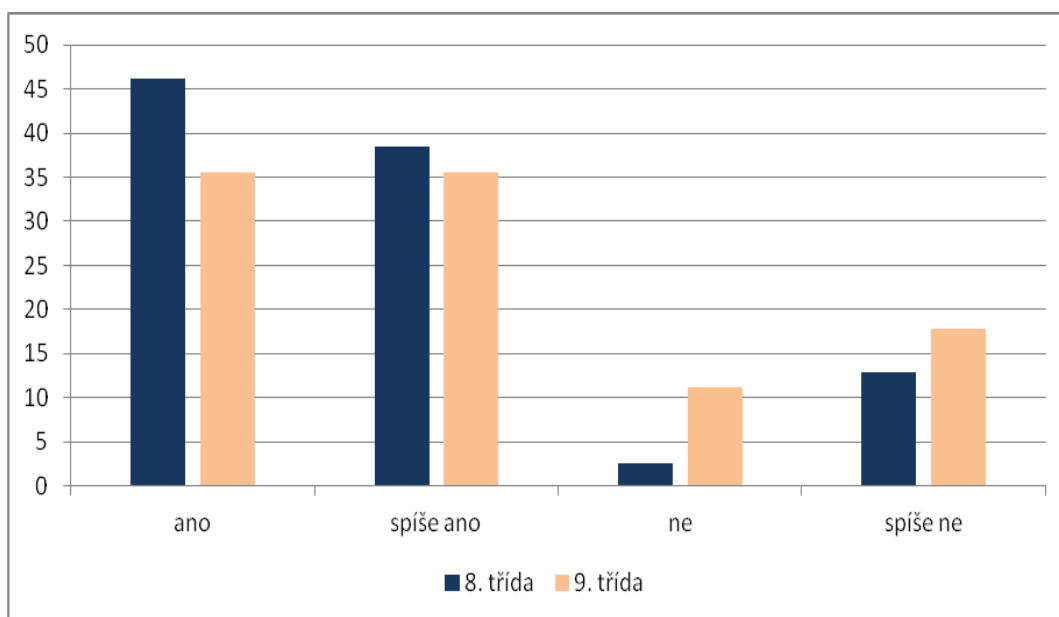
Graf 4: Představa o budoucím povolání 8. třída versus 9. třída

Souvislost zájmů s výběrem budoucího povolání a střední školy uvádím v grafu 5. Z dotazníku vyplynulo, že chlapecké zájmy souvisí v 35% případů, s výběrem školy a spíše ano v 41% případů. U dívek je výsledek o něco vyšší. 42% dívek uvedlo, že jejich zájmy souvisejí s výběrem školy. Zájmy u dívek odpovídají jejím očekáváním, dívky zmiňují obory související s péčí, vztahů a komunikací. Kluci zmiňují spíše obory technické.

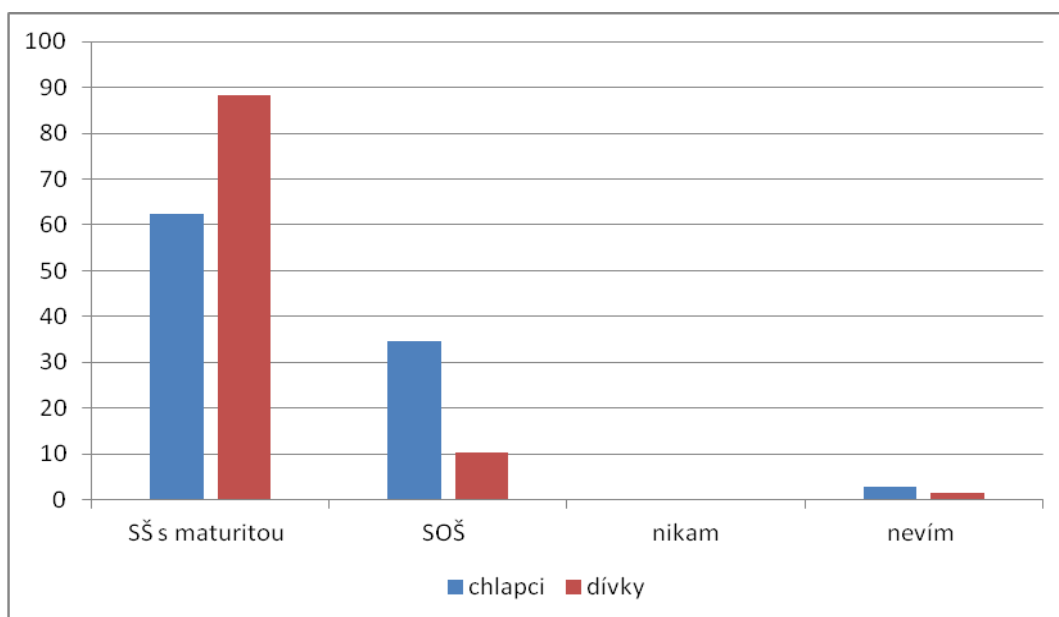
Graf 5: Souvislost zájmů s volbou střední školy

V porovnání 8. a 9. třídy větší souvislost zájmů s výběrem budoucího povolání vykazuje 8. třída, jak ukazuje graf 6. Respondenti 9. tříd uvádějí, že zájmy souvisí s jejich výběrem povolání ve 36% a spíše ano též ve 36%. U některých z respondentů se objevuje, že jejich zájmy s volbou povolání nesouvisejí v 11% nebo spíše nesouvisejí v 18% případů. Překvapujícím zjištěním je, že žáci z 8. tříd uvádějí, že jejich zájmy více souvisí s volbou střední školy než je to u žáků 9. tříd. Souvislost zájmů s výběrem školy uvedlo 46% žáků v 8. třídě a spíše souvisí v 38% případů. Malé procento (3%) žáků uvedlo, že jejich zájmy nijak nesouvisí s výběrem školy.

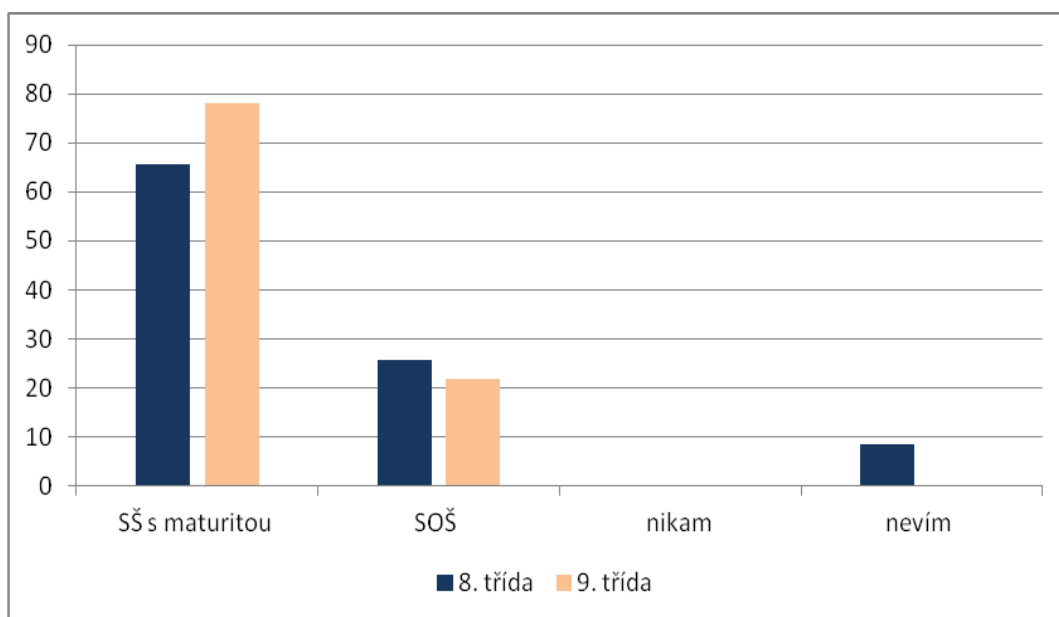
Graf 6: Zájmy 8. třída vs. 9. třída

Z grafu 7 je zřejmé, že žáci z 9. tříd základních škol mají především zájem o střední školu s maturitou. O střední školu s maturitou má zájem 88% dívek a 63% chlapců. Výběr střední školy s maturitou nabízí dvě možnosti. Jedna možnost nabízí vstoupit přímo na trh práce nebo pokračovat do terciálního vzdělání. Zájem o střední školu bez maturity má 35% chlapců, což je výrazně více než u dívek, kde tento podíl činí 10%. Chlapci s velkou pravděpodobností vnímají výběr učebního oboru jako snadnou cestu k získání kvalifikace a mohou tak vstoupit hned po škole přímo na trh práce. Pokud by se žák rozhodl i nadále studovat a doplnit si maturitu, tak může. V dnešní době si lze dokončit i nastavbové studium zakončené maturitou. Všichni žáci chtějí pokračovat v sekundárním vzdělávání. Nepatrná část ještě neví, u dívek je tento podíl 1% a u chlapců 3%.

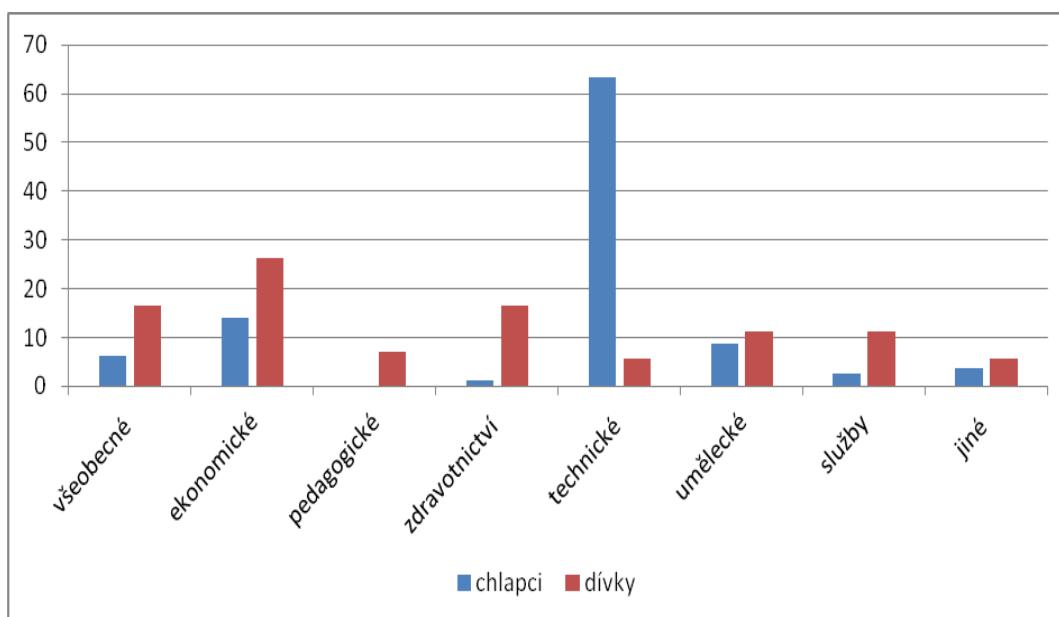
Graf 7: Výběr střední školy

Preference výběru střední školy ve srovnání 8. a 9. třídy (graf 8), jsou skoro stejné. 78% respondentů z 9. tříd si vybírá střední školu zakončenou maturitou. V 8. třídě je volba střední školy s maturitou též vysoká. Střední školu s maturitou volí 66% žáků, o učební obor má zájem 26% žáků. V 8. třídě se vyskytuje určité procento (9%) žáků, kteří ještě stále nevědí, kam by chtěli jít.

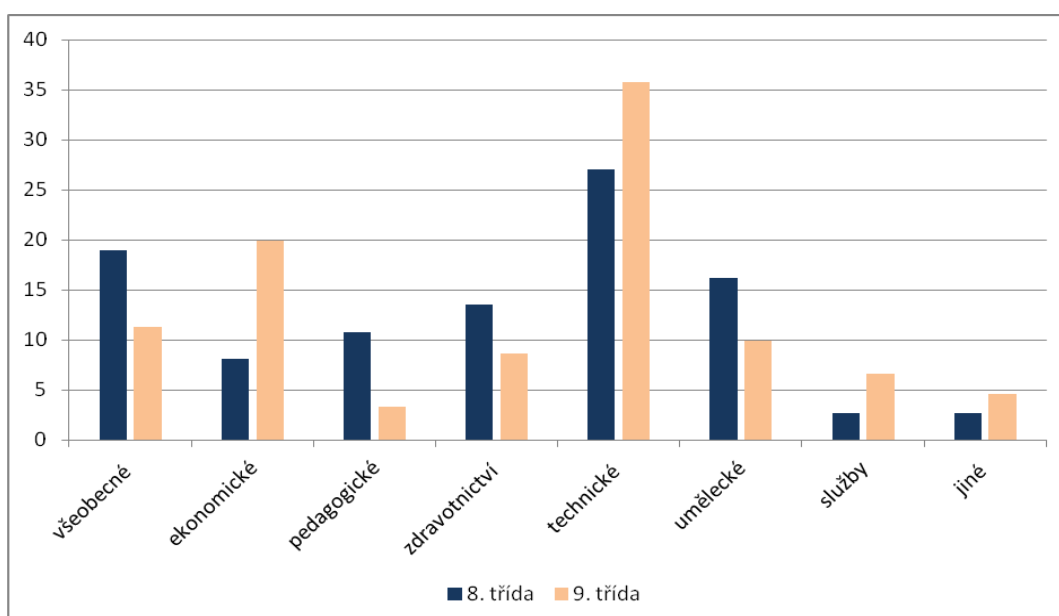
Graf 8: Volba SŠ 8. třída vs. 9.třída.

Výběr zaměření středních škol u chlapců je celkem jasný a specifický. Chlapci jsou více zaměřeni na technické obory než dívky. Dívky si vybírají obory spíše humanitní. Technické zaměření si vybírá 63% chlapců. Nejčastěji vybíraný obor u dívek je ekonomický (26%), poté na stejném místě se umístily obory zdravotnické (17%), obory zaměřené na služby a všeobecné zaměření (17%). Gymnázia se zde v nabídce objevila a chce je studovat 6% chlapců a 17% dívek. Výběr všeobecného zaměření žákům otvírá cestu k terciárnímu vzdělávání. Docela velké procento respondentů uvádělo obory umělecké. Zájem o umělecký obor má 11% dívek a 9% chlapců. Více informací lze nalézt v grafu 9.

Graf 9: Zaměření střední školy

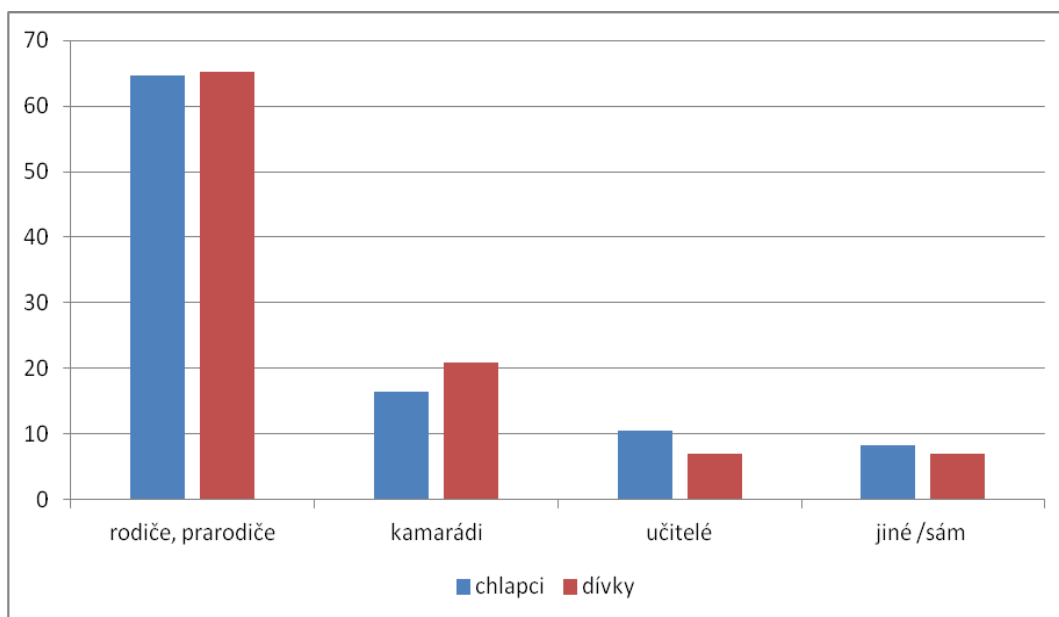
Mezi lukrativní zaměřené školy pro 8. a 9. třídy jsou technické, ekonomické, všeobecné a umělecké. Mezi nejčastější zaměření v 9. třídě je uvedeno ekonomické (36%), technické (36%), všeobecné (11%) a umělecké (10%) zaměření. V 8. třídě jsou žádanými obory, které jsou zaměřeny: technicky (27%), všeobecně (19%) a umělecky (16%), zdravotnický (14%) a pedagogický (11%).

Graf 10: Zaměření středních škol 8. třída vs. 9. třída

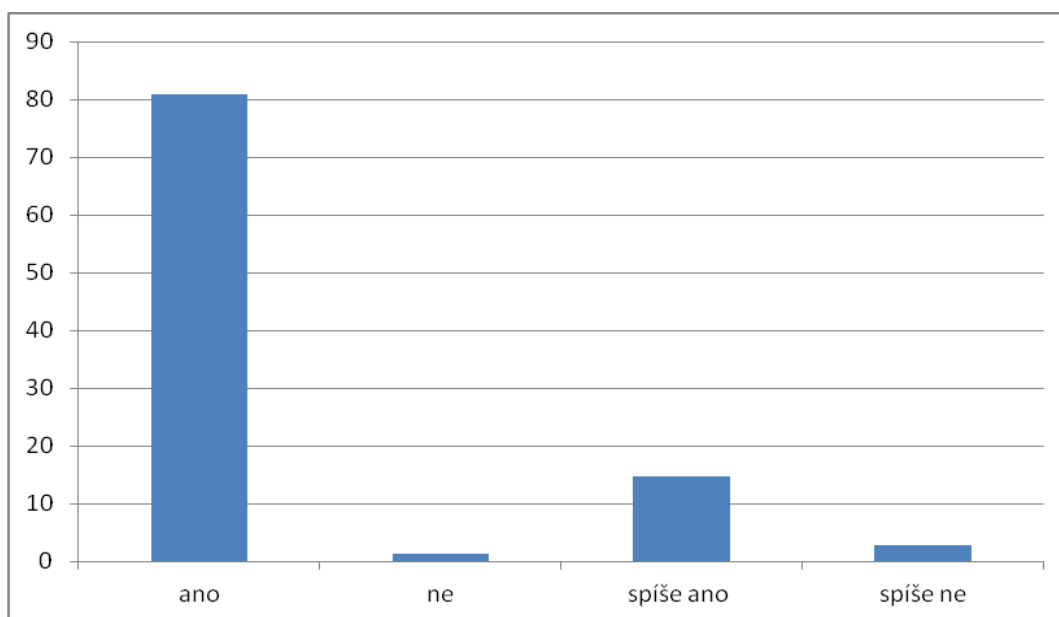

Z grafu 11 vyplývá, že se žáci při výběru střední školy rozhodovali nejčastěji s rodiči či prarodiči. Někteří respondenti se radili se svými kamarády, uvedlo to 21% dívek a 16% chlapců. Část respondentů je ovlivněna i učiteli na základních školách (11%) chlapců a (7%) dívek. Celkově můžeme konstatovat, že volba střední školy je ovlivněna rodinou a širším sociálním okolím, jako jsou kamarádi a pedagogové.

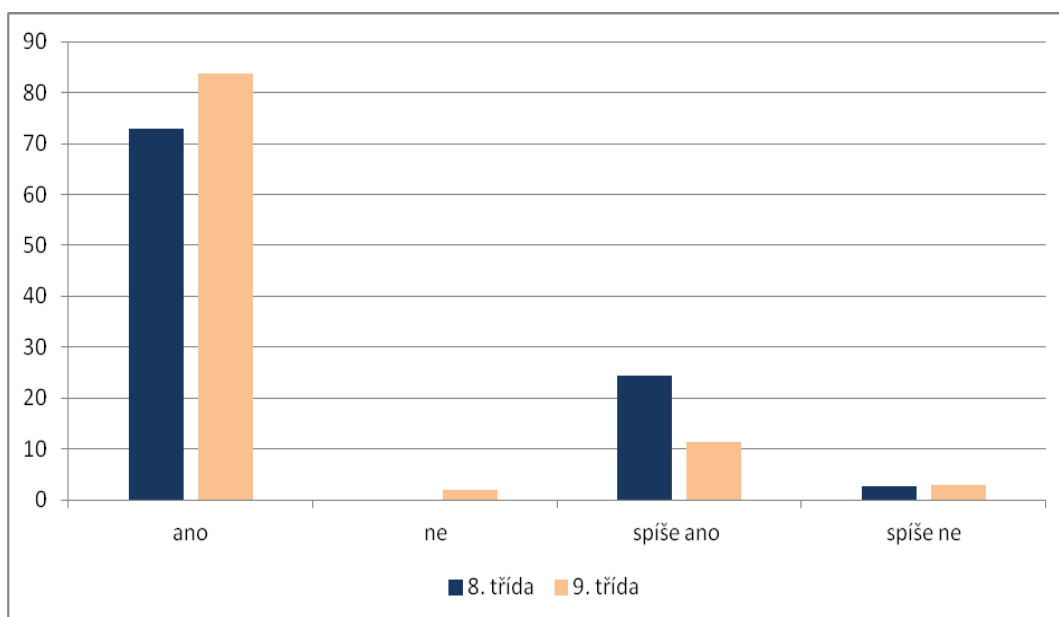
Graf 11: Osoby ovlivňující volbu střední školy

Příjemně mě překvapila otázka číslo 6, kterou znázorňuji v grafu 12. Otázka zjišťovala, zda rodiče souhlasí s výběrem školy svého dítěte. Ve většině případů rodina (81%) souhlasí s výběrem střední školy. Jak vyplývá i z předešlé otázky, žáci se nejvíce radí s rodiči a tudíž i s výběrem souhlasí. Někteří respondenti uvedli, že spíše nesouhlasí (3%) nebo zcela nesouhlasí (1%) s výběrem střední školy.

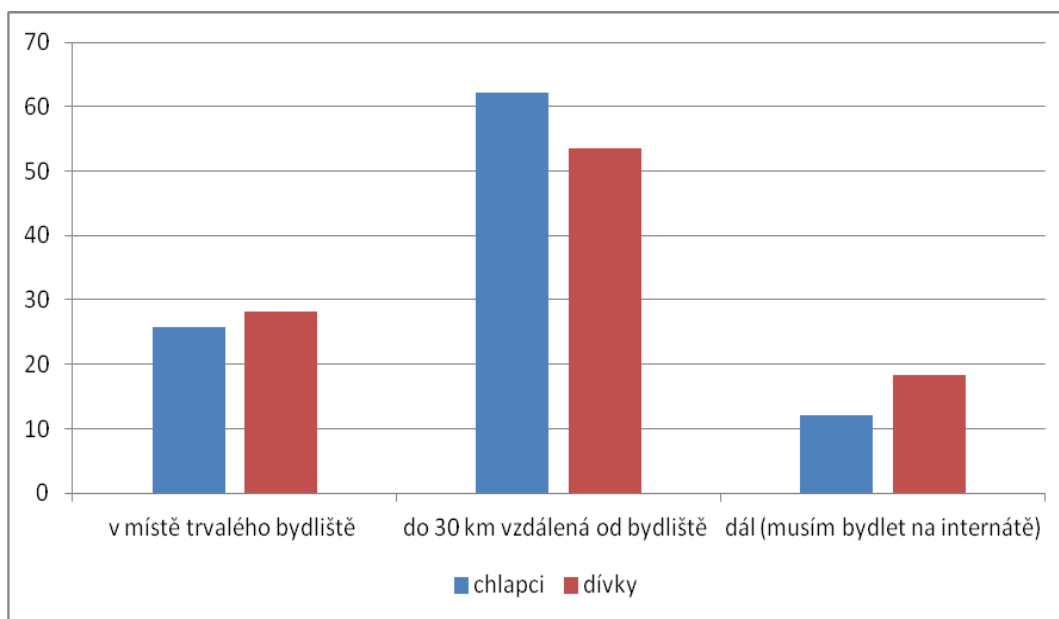
Graf 12: Souhlasí rodina s tvým výběrem SŠ?

Většina rodičů v 8. i 9. třídě souhlasí s výběrem školy svého dítěte. V 9. třídě je procento vyšší. Může to být způsobeno tím, že v 9. třídě se předpokládá, že se rodiče budou více zajímat o volbu střední školy než v 8. třídě. Pouze 2% žáků uvedlo, že rodiče nesouhlasí s výběrem střední školy.

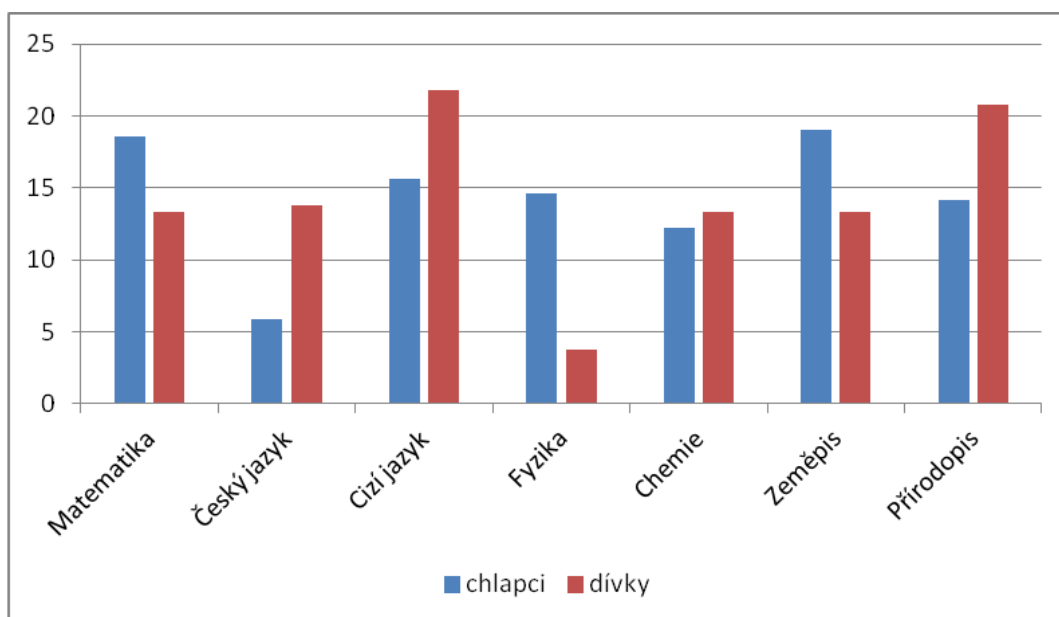
Graf 13: Souhlasí rodina s tvým výběrem SŠ?

Jedním z důležitých faktorů je vzdálenost střední školy od bydliště žáka. Pro většinu dotazovaných je podstatné, aby střední škola byla blízko trvalého bydliště nebo aby byla alespoň dobře dostupná. Snaha nevzdalovat se od rodiny a blízkých je o něco zřetelnější u dívek (28%) než u chlapců (26%), jak vidíme v grafu 13.

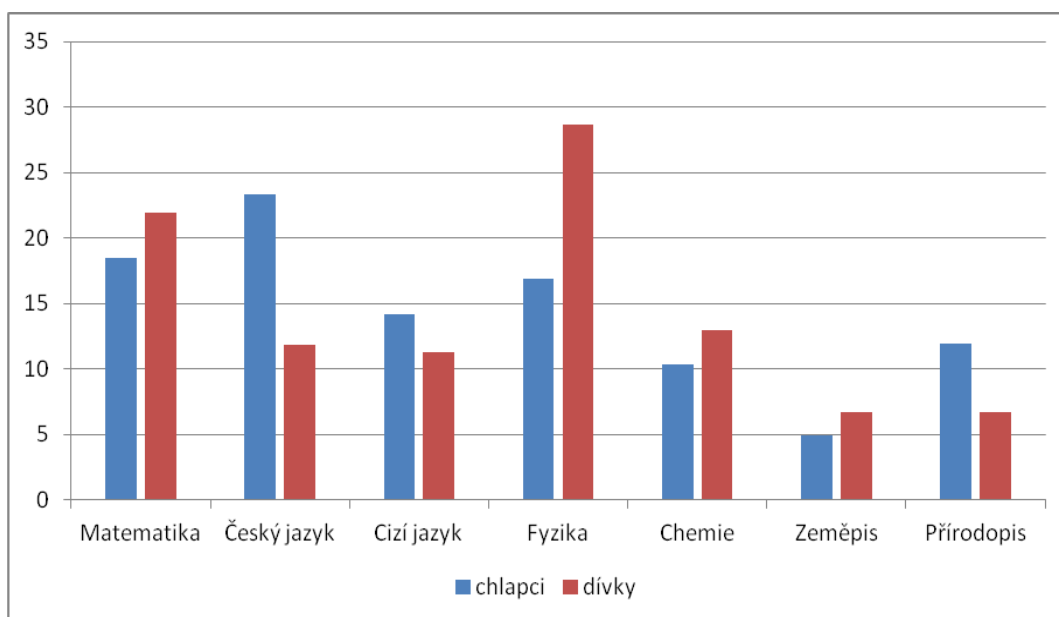
Graf 14: Vzdálenost střední školy od bydliště

Výběr oblíbených předmětů je ovlivněn několika faktory. Jedním z nich mohou být učitelé. Záleží, jak učitel žáka zaujme a zda má kladný vztah k žákům. Dále rozhoduje o oblíbenosti předmětu individuální zaujetí pro daný předmět. Zaujetí je vyvoláno buď vyučujícím, vnější motivací nebo vnitřní motivací. Posledním faktorem je porozumění předmětu a dané probírané látce. Uvedené předměty se objevují jak v oblíbenosti tak i neoblíbenosti předmětů. Rozdíl se nachází ve výčtu předmětů u dívek a chlapců. U dívek jsou nejvíce oblíbené předměty cizí jazyk (22%), přírodopis (21%) a český jazyk (14%). U chlapců jsou nejvíce oblíbené předměty zeměpis (19%), matematika (19%) a cizí jazyk (16%). Chlapci mají více oblíbené přírodovědně zaměřené předměty a dívky mají více oblíbené cizojazyčné předměty.

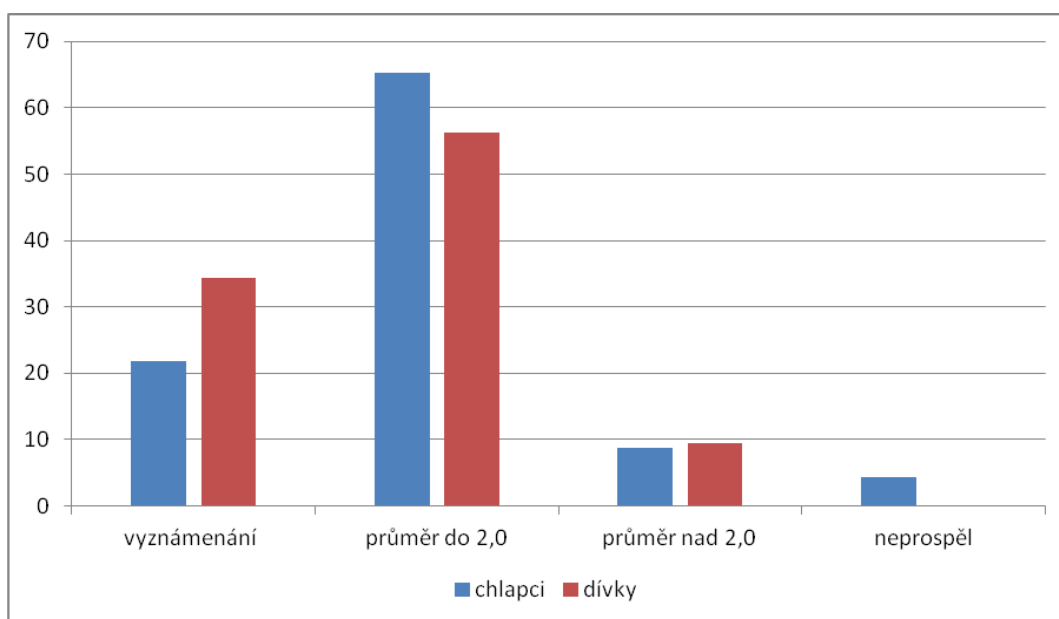
Graf 15: Oblíbené předměty

Mezi neoblíbené předměty u dívek je řazena fyzika (29%), matematika (22%) a chemie (13%). Chlapci nemají v oblibě tyto předměty: český jazyk (23%), matematika (18%) a fyzika (17%). Při výběru střední školy se předpokládá, že si žák vybere školu, kde převažují oblíbené předměty nad neoblíbenými. Více nalezneme v grafu 16.

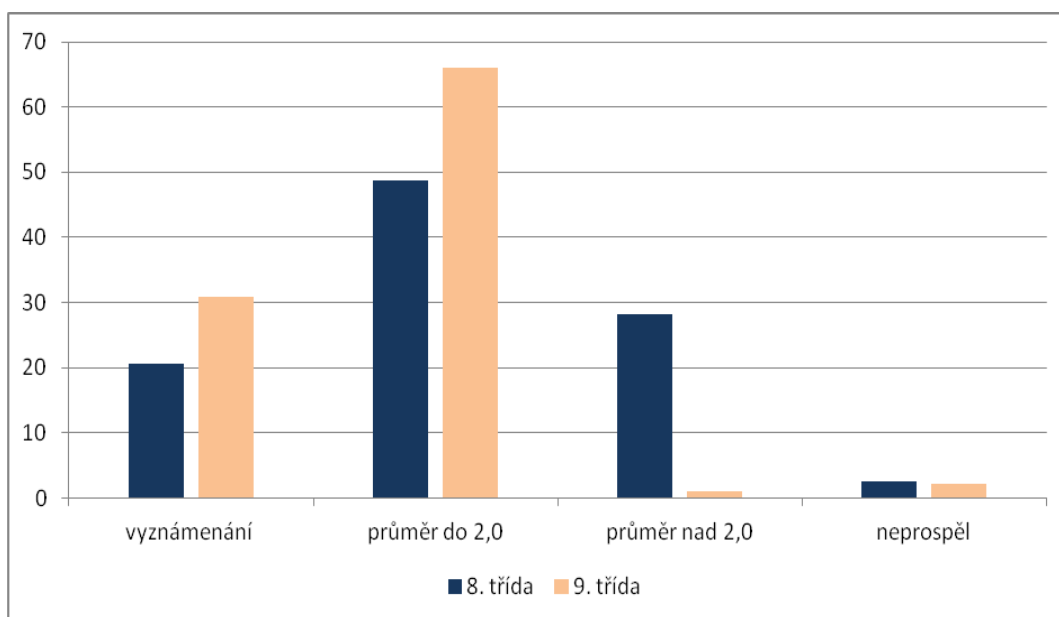
Graf 16: Neoblíbené předměty

Prospěch žáka v 1. pololetí 9. třídy se započítává k přijetí na střední školu, proto jedna z otázek z dotazníku směřovala právě k prospěchu a výsledek vyobrazuji v grafu 17. Jedno z důležitých kritérií střední školy může být prospěch a přijetí na základě prospěchu z 8. a 9. třídy. Všeobecně chlapci mají horší prospěchový průměr než dívky. Dívky dosahují lepšího průměru. U chlapců se objevuje průměr horší než 2,0 (9%) a někteří dotazovaní neprospěli (4%). U dívek převládá hodnocení prospěla s vyznamenáním (34%) a prospěch do 2,0 (56%).

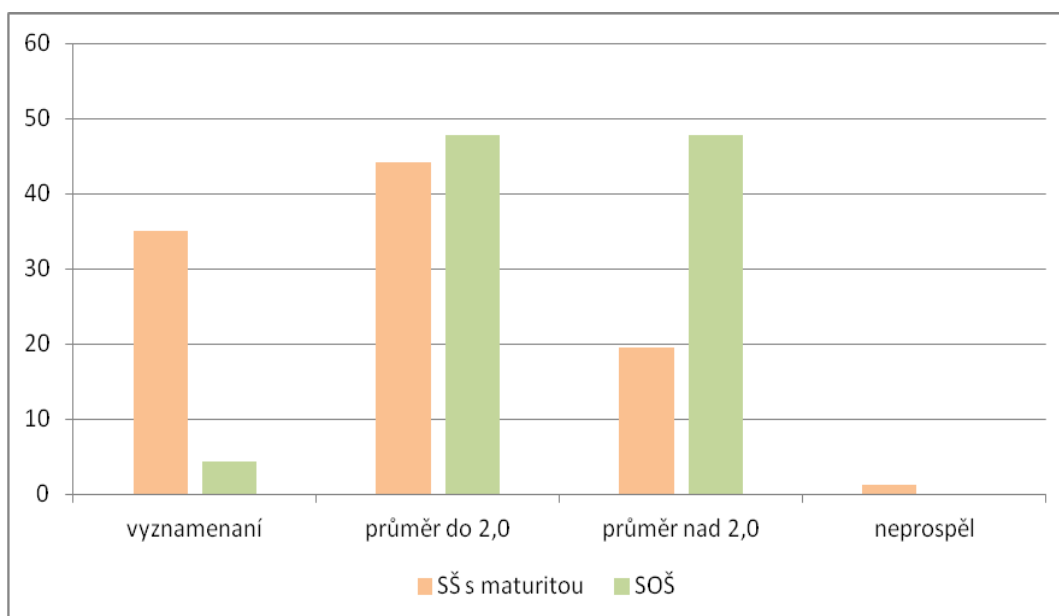
Graf 17: Prospěch žáků

Graf 18 nám ukazuje, že respondenti z 9. tříd mají lepší výsledky než respondenti z 8. tříd. Žáci z 8. tříd (28%) mají častěji průměr nad 2,0. Žáci 9. tříd má prospěch do 2,0, uvedlo tak 66%. Velké procento žáků prospělo s vyznamenáním (31%).

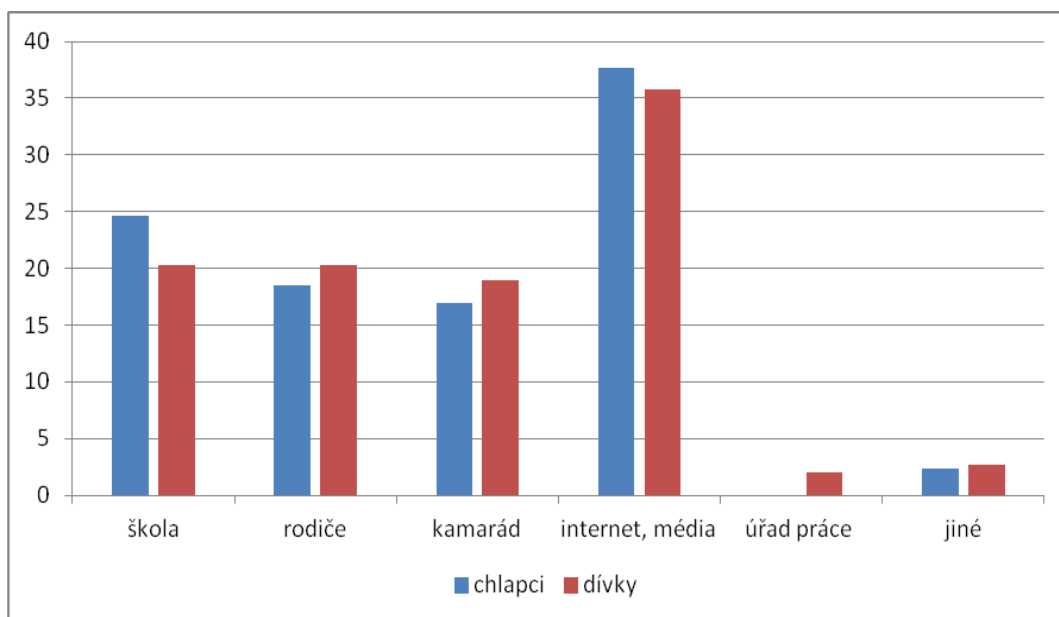
Graf 18: Prospěch 8. třída vs. 9. třída

Graf 19 znázorňuje prospěch žáka a volbu střední školy. Žák s vyznamenáním volí střední školu s maturitou, pouze někteří se rozhodnou, že budou studovat na středním odborném učilišti. Žák s průměrem do 2,0 vybírá též maturitní obory a střední odborná učiliště.

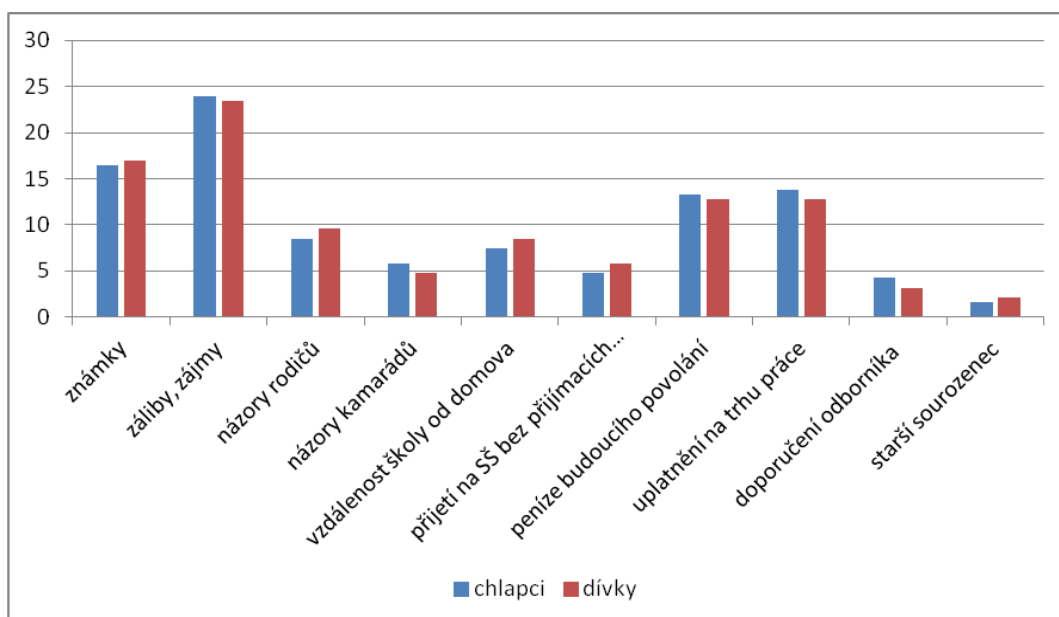
Graf 19: Srovnání prospěchu s výběrem střední školy

Informace o střední škole žák získává nejvíce na webových stránkách školy. Dále žák shromažďuje informace o škole od lidí, kteří mají nějakou zkušenost s danou školou. I spádová škola žáka informuje o možnostech a podmínkách přijetí na střední školu. Mezi možnostmi odpovědí uvedených v grafu 20 se objevilo i *jiné*. Pod pojmem *jiné* žáci uváděli veletrh středních škol, například Educa Liberec.

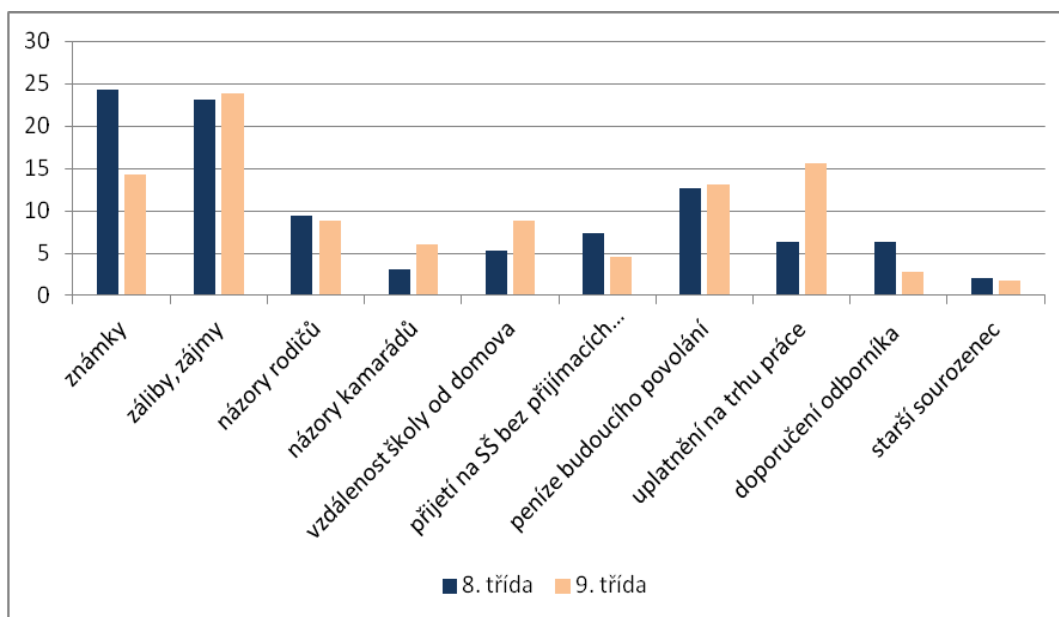
Graf 20: Informovanost žáka

U této otázky č. 12 (graf 21) mohli žáci zaškrtnout tři možnosti. Volba střední školy probíhá na základě několika důležitých faktorů. Nejčastěji byly zmiňovány zájmy, peníze budoucího povolání, uplatnění na trhu práce a známky. Určitý vliv mají rodiče a kamarádi žáků. Rodina může mít zde roli informační, emociální a materiální. Srovnání vlivů u dívek a chlapců je celkem stejné. Dívky berou více v úvahu vzdálenost střední školy (9%) od bydliště než chlapci (7%). Chlapci i dívky se rozhodují na základě toho, zda budoucí povolání je dostatečně finančně zajímavé.

Graf 21: Vliv na volbu střední školy

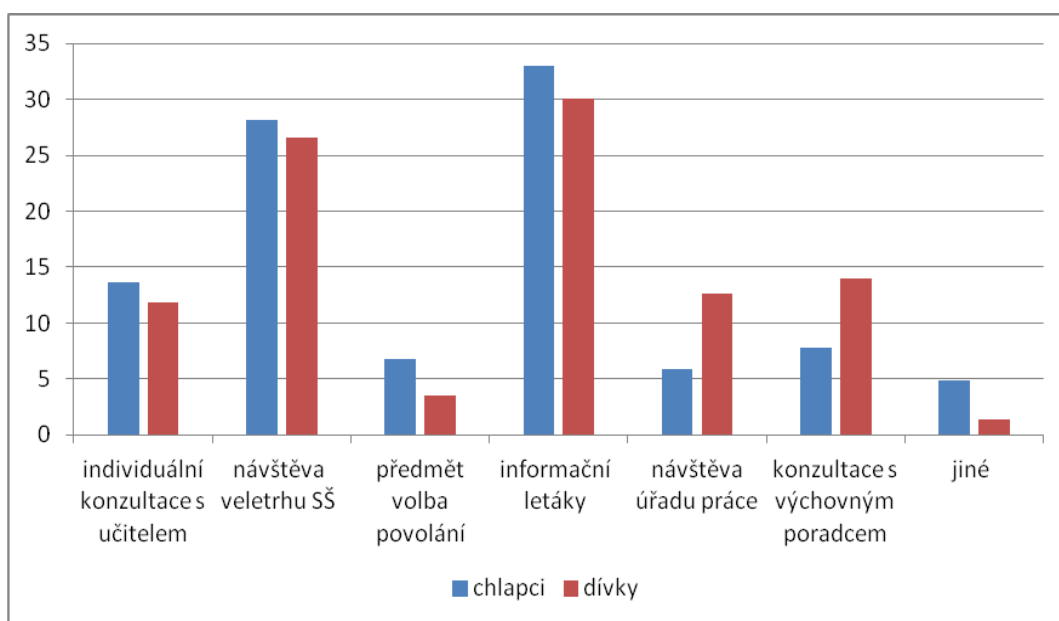
Graf 22 ukazuje, že žáky 8. tříd ovlivňují nejvíce známky (24%), zájmy (23%) a peníze budoucího povolání (13%). Žáky 9. tříd ovlivňují nejvíce záliby (24%), známky (14%) a jakou budou dostávat finanční odměnu (13%). I vzdálenost školy od domova je důležitá.

Graf 22: 8 vs. 9. třída

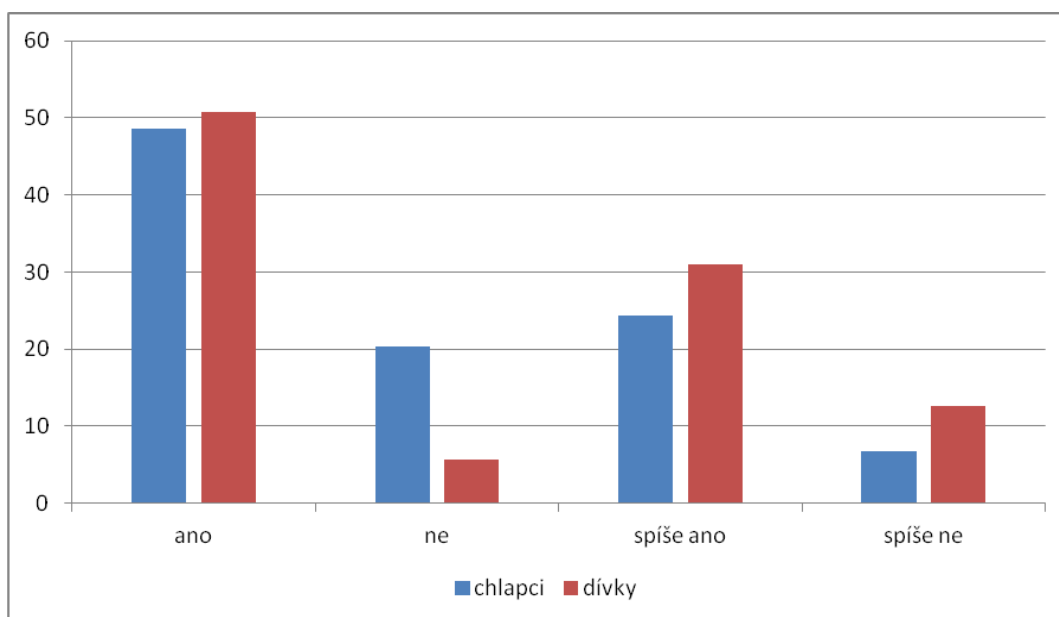

Otázka číslo 14 (graf 23) zjišťovala odpovědi na to, jakými způsoby škola informuje žáky o možnostech dalšího vzdělávání. Respondenti uvádějí ve svých dotaznících čtyři hlavní způsoby, jak se seznámili s nabídkou středních škol. Žáci nejvíce informací našli na webových stránkách středních škol, letáky mohli získat přímo od učitelů základních škol nebo je mohli získat na středních školách v rámci dnu otevřených dveří. Velké procento žáků zmiňuje, že dostatek informací získalo na veletrhu středních škol. Žáci uvedli, že navštívili úřad práce za účelem seznámit se s nabídkou středních škol. Téměř stejné množství žáků uvádí, že konzultovalo střední školu s učitelem. Dívky (14%) se častěji radí s výchovným poradcem než chlapci (8%).

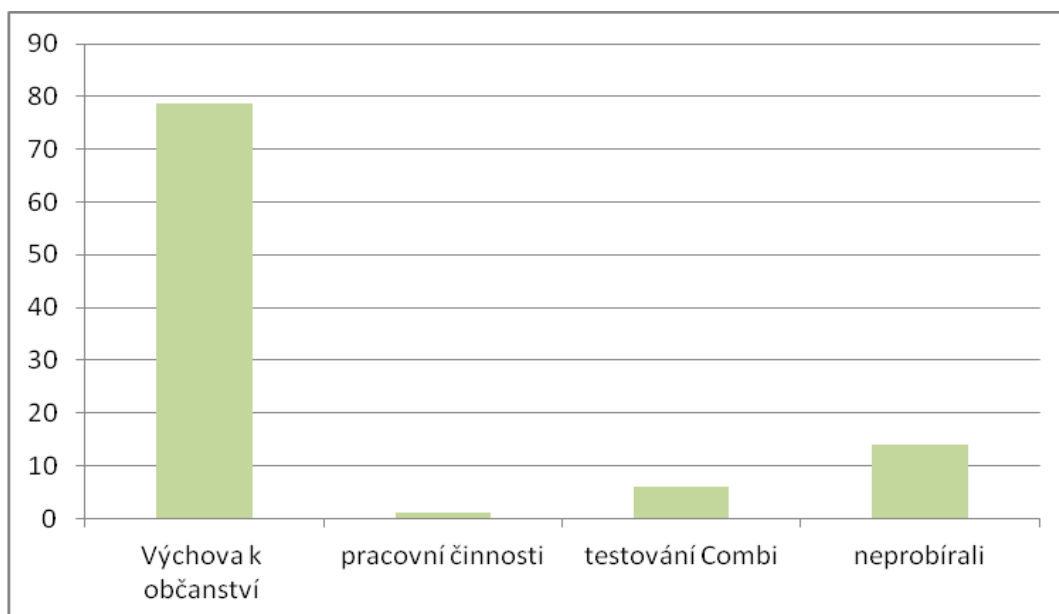
Graf 23: Jak tě škola informovala o SŠ?

Otázka číslo 15 (graf 24) byla orientována na to, zda si žák myslí, jestli ho škola dostatečně informovala o možnostech nabídky dalšího vzdělávání. Většina dotazovaných uvedla, že ano nebo spíše ano. Škola má zde vysoký potenciál informovanosti. V některých případech si žáci myslí, že je škola dostatečně neinformovala, což uvádí více chlapců než dívek.

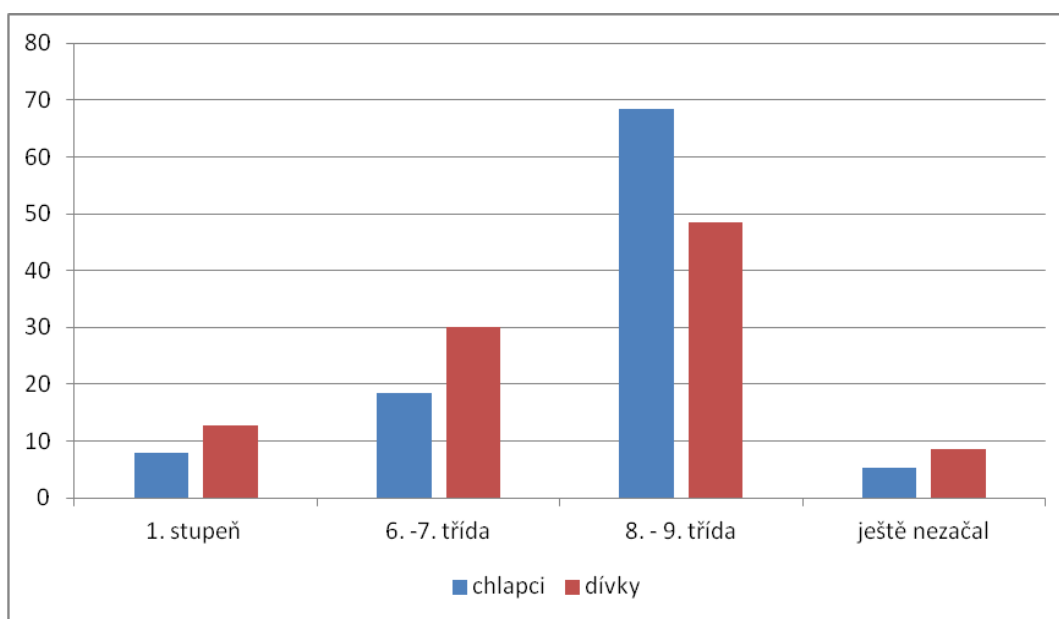
Graf 24: Informovanost školy

Graf 25 znázorňuje otázku, která nenabízela možnosti, ale respondent měl napsat, ve kterém předmětu probírali volbu povolání. Odpovědi byly různé. Největší zastoupení měl vyučovací předmět výchova k občanství (79%), což spadá pod občanskou výchovu. Učivo „volba povolání“ spadá do občanské výchovy dle RVP ZV.

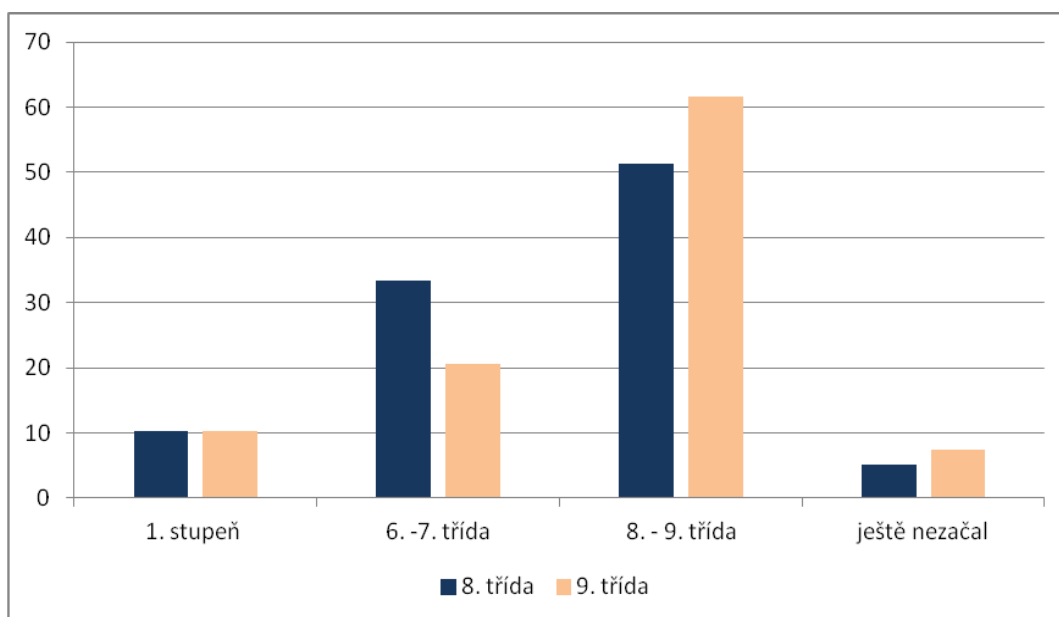
Graf 25: Předmět, ve kterém se probírá volba povolání.

Otázka, kdy tázaný začal přemýšlet o svém budoucím povolání, je docela jednoznačná a je zobrazena v grafu 26. Velká část respondentů uvádí, že o svém budoucím povolání začalo přemýšlet na druhém stupni, konkrétně v 8. a 9. třídě, kdy se žák začíná profilovat a škola zařazuje do svých osnov volbu povolání. Někteří o svém budoucím povolání přemýšlejí na prvním stupni a jejich volba přetrvává až na druhý stupeň. Menší procento respondentů ještě stále nezačalo přemýšlet o svém budoucím povolání.

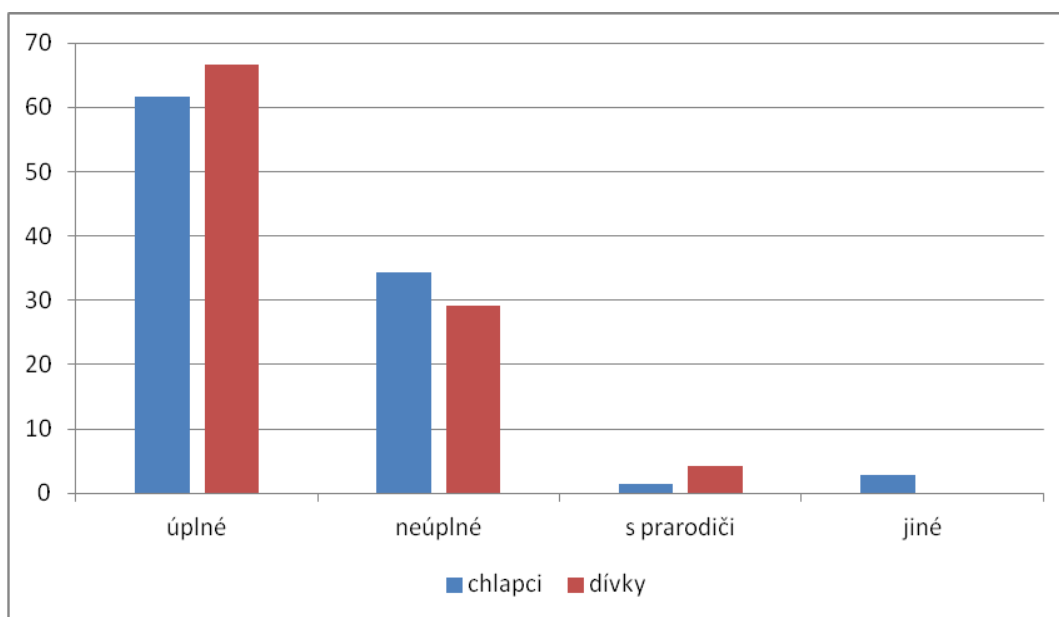
Graf 26: Kdy jsi začal přemýšlet o budoucím povolání?

Při porovnání výsledků z dotazníků u 8. tříd a 9. tříd, tak k největšímu zlomu při rozhodování o budoucím povolání dochází právě na druhém stupni v 8. a 9. Třídě (graf 27).

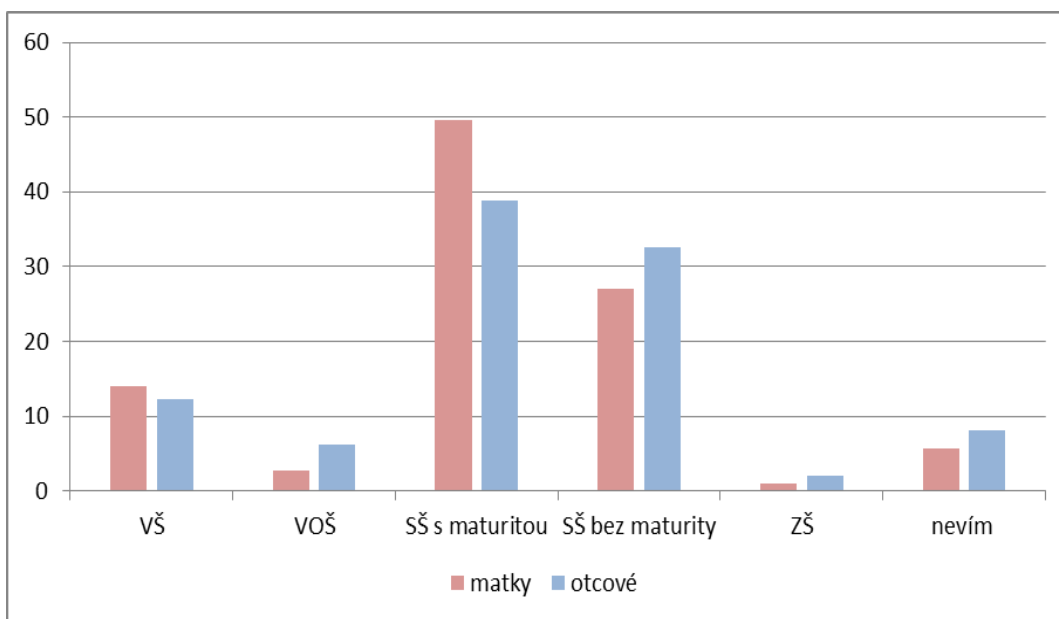
Graf 27: Povolání 8. třída vs. 9.třída

Další otázka (graf 28) zjišťovala, v jaké rodině žák žije. Výsledek byl překvapující, i když žijeme docela v chaotické a nelehké době, i tak 67% dotazovaných dívek a 62% dotazovaných chlapců žije v úplné rodině. 34% chlapců a 29% dívek žijí v neúplných rodinách. 3% chlapců a 4% dívek žijí s prarodiči. Jiné rodiny tvoří 3% chlapců a 0% dívek.

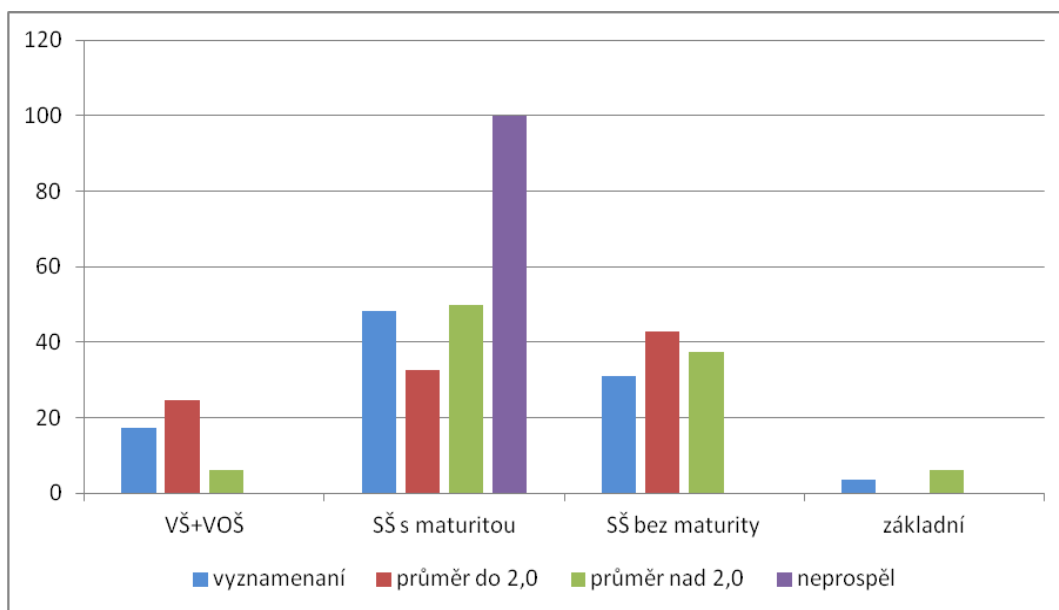

Graf 28: Rodina

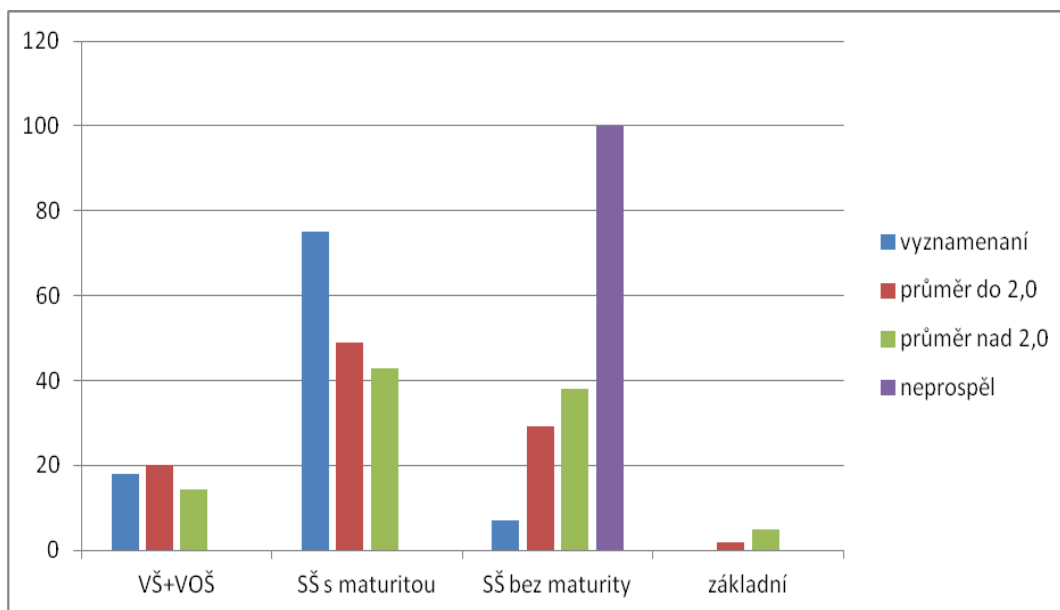
Otázka směřovaná na vzdělání rodičů byla pro žáky nejobtížnější, protože někteří nevěděli, co mají jejich rodiče vystudované. Většina rodičů mají vystudovanou střední školu s maturitou, poté nejčastější odpovědí byla střední škola bez maturity a třetí odpovědí byla vysoká škola. Více v grafu 29.

Graf 29: Vzdělání rodičů

Graf 30: Vzdělání otců s prospěchem žáka

Graf 31: Vzdělání matek s prospěchem žáka

7 DISKUSE

Prostřednictvím kvantitativního výzkumu jsem získala odpovědi na 6 položených otázek na začátku praktické části. Zde je znovu uvádím.

O1: Kdo ovlivňuje dospívajícího při volbě střední školy?

O 2: Co ovlivňuje dospívajícího při volbě povolání?

O3: Podle čeho se dospívající při volbě povolání rozhodují?

O4: Jakou roli má základní škola při rozhodování dospívajícího?

O5: Jaké informační zdroje dospívající při volbě povolání využívají?

O6: O čem dospívající přemýšlejí vzhledem ke své budoucí profesi?

První otázka zní, kdo ovlivňuje dospívajícího při volbě povolání? Nejčastěji se jedná o osoby, které se pohybují v blízkém sociálním okolí adolescenta. Jedná se tedy primárně o rodiče, prarodiče, sourozence, vrstevníky a v neposlední řadě učitele. Adolescent cítí u rodiny podporu a ochranu a proto s nimi může rozebírat další vzdělávací možnosti. Objevila se zde i odpověď *sourozenec*. Adolescent vnímá sourozence jako zdroj výzvy a konkurence, ale přesto adolescent vnímá staršího sourozence jako důležitý zdroj informací o středních školách.

Druhou početnou skupinou, kdo ovlivňuje adolescenta při výběru střední školy, byli kamarádi. S kamarády adolescent tráví spoustu času, ve volném čase spolu hovoří o každodenních problémech, mají stejné či podobné zájmy a proto není divu, že se radí a baví se i o volbě střední školy. Volba střední školy může být ovlivněna i tím, zda na budoucí střední škole bude někdo, koho adolescent zná nebo přímo někdo z jeho kmenové třídy či školy. Na třetím místě se umístili učitelé. V odpovědích se objevila i odpověď *rozhodl jsem se podle sebe a mám jasno, co chci dělat*.

Druhá otázka se zabývala tím, čím jsou adolescenti při výběru školy ovlivněni. Za prvé to jsou osoby širšího sociálního okolí a poté se žák rozhoduje podle svých možností. Za velmi důležitý a rozhodující faktor adolescent bere své zájmy. Zájmy rozhodovaly o tom, co mělo velký vliv na výběr střední školy. Žáci se rozhodují na základě svého zájmového zaměření. Dále žáka zajímá, jak moc je jeho budoucí povolání lukrativní a jaké může být jeho finanční ohodnocení. Vzdálenost střední školy od místa bydliště bylo též velmi rozhodujícím faktorem. Výběr střední školy byl situován do 30 km od místa bydliště. Dalším důvodem byly špatné či dobré studijní výsledky na základní škole. Žák si je vědom svých slabých a silných stránek ve vyučovacích předmětech. Výběr školy může také být ovlivněn oblíbeností a neoblíbeností jednotlivých předmětů.

Adolescent se o škole rozhoduje na základě několika faktorů. Velice mu záleží na názorech rodičů a kamarádů, dalším faktorem je vzdálenost střední školy od domova, lukrativnost budoucího zaměstnání a jaké má adolescent známky.

Role základní školy při výběru střední školy je také velká. Základní škola předává žákovi základní informace o volbě povolání ve vyučovacím předmětu občanské výuky. V rámci tohoto předmětu mohou žáci navštívit úřad práce či nějaký veletrh středních škol. Další informace může adolescent získat od výchovného poradce, který působí na základní škole a ke kterému může žák kdykoliv přijít a poradit se s ním o možnostech středních škol. Ve výzkumném šetření uvádí většina žáků, že škola je dostatečně informována o možnostech středních škol.

Jakých informačních zdrojů adolescent využívá při výběru škol, tím se věnovala jedna otázka z dotazníku. Z dotazníku vyplynulo, že žáci získávají informace nejvíce na webových stránkách dané školy. Druhé místo zaujala přímo škola. Žák získává dostatečné informace o nabídce škol právě na své základní škole. Třetí pozice náleží vrstevníkům. Vrstevníci jsou vnímáni jako dobrý a spolehlivý zdroj informací. Dalšími odpověďmi byli rodiče a veletrhy středních škol.

Adolescenti při výběru střední školy přemýšlejí o finančním ohodnocení budoucí profese, o lukrativnosti a rozhodují se na základě svého zájmového zaměření a školy. Dále

je pro adolescenta důležité, jak vzdálená je škola od jeho bydliště. Adolescent bere za důležité názory rodičů a vrstevníků. Při rozhodování o škole adolescent přihlíží ke svým studijním výsledkům, ať už dobrým nebo špatným. Jedním z důležitých rozhodujících faktorů jsou vzdělávací aspirace. Vzdělávací aspirace jsou tvořeny socioekonomickým statusem rodiny a typem školy, schopnostmi jedince a očekávání rodičů. Největší vliv, nejen na rozhodnutí, má rodinné prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Socioekonomický status hraje důležitou roli. Socioekonomickým statusem se rozumí vzdělání rodičů, prestiž povolání a kulturní kapitál rodiny. Zde je potřeba zmínit, že velkou roli zde hraje struktura a velikost rodiny.

V dotazníku spolu souvisí výběr střední školy, vzdělání rodičů a prospěch žáka. Vzdělávací aspirace rodičů závisí na jejich dokončeném vzdělání. Rodinné zázemí má pozitivní nebo negativní vliv na rozvoj dítěte a na rozvoj vzdělávacích aspirací u dětí.

8 ZÁVĚR

Diplomovou prací jsem chtěla zjistit, které faktory ovlivňují žáka při volbě střední školy. Zjistila jsem, že přechod žáka z nižšího do vyššího sekundárního vzdělávání je složitý. Přechod je spojen s řadou kritických a nelehkých situací. Chtěla jsem identifikovat a popsat jednotlivé rozhodující faktory prostřednictvím dotazníku. Dotazníkem jsem zjistila, které osoby a jaké věci ovlivňují rozhodující proces.

Z kvantitativního výzkumu vyplynulo, že mezi nejdůležitější osoby, které stojí u rozhodovacího procesu, jsou rodiče, vrstevníci a učitelé. Žákům záleží na názorech rodičů, vrstevníků a i učitelů. Žáci uvedli, že ve většině případů rodina souhlasí s výběrem střední školy žáka.

Nejvíce rozhodnutí žáka ovlivňuje jeho zájmové zaměření, lukrativnost budoucího povolání a jeho budoucí možné finanční ohodnocení. Dalšími faktory jsou vzdálenost od bydliště, studijní výsledky a přijetí na střední školu bez přijímacích zkoušek.

Základní škola předává základní informace o středních školách. Většina respondentů si myslí, že ho dokázala základní škola dostatečně informovat o středních školách a to v rámci vyučovacího předmětu *občanská výchova*. Základní škola nabízí i jiné možnosti, jak žákům přiblížit jednotlivá povolání a to návštěvou úřadu práce nebo veletrhu středních škol. Žák může na základní škole vyhledat i odbornou pomoc a zajít si pro více informací za výchovným poradcem nebo za třídním učitelem.

Dalším rozhodujícím faktorem jsou oblíbené a neoblíbené předměty, které určitým způsobem také rozhodují o budoucí střední škole. Žák si vybírá střední školu, ve které bude převaha oblíbených a minimum neoblíbených předmětů. U dívek jsou neoblíbenými předměty převážně ty přírodovědné. Jsou to fyzika, matematika a chemie. Chlapci naopak neradi český jazyk, matematiku a fyziku. Oblíbenými předměty pro chlapce jsou zeměpis, cizí jazyk, ale i matematika, která pro jiné chlapce patří mezi neoblíbené. Dívky mají rády též cizí jazyk, přírodopis a český jazyk.

Většina dotazovaných volí střední školu s maturitou, ve výjimečných případech si žák volí střední odbornou školu. Každý žák chce pokračovat v sekundární vzdělávací cestě. Dívky si vybírají obory zaměřené na komunikaci a péči o druhé, především ekonomické obory, obory zaměřené na služby a zdravotnické obory. Chlapci si vybírají obory spíše technicky zaměřené. Velké procento také získaly obory umělecké.

Jedna z otázek byla směřována na období, kdy se žák začal rozhodovat o své budoucí škole. Většina dotazovaných uvedla, že se začali rozhodovat na druhém stupni a konkrétně v 8. a 9. třídě. Je to celkem logické, jelikož v občanské výchově se probírá téma volba povolání a také se to od žáka očekává, že se začne zajímat o nějaké zájmy a začne se profilovat atd.

Některé otázky jsou propojeny i určitým vztahem. Z dotazníku vyplynulo, že prospěch žáka souvisí s výběrem střední školy. Souvisí spolu i vzdělávací aspirace rodičů a výběr školy střední školy žáka. I když ne vždy to platí.

K získání těchto poznatků jsem použila kvantitativní výzkum, konkrétně jsem zvolila dotazník. Tento výzkum lze realizovat i metodou kvalitativní a kvantitativní s použitím jiné techniky. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na výzkumnou skupinu, tedy žáci 8. a 9. tříd základních škol. Myslím si, že velikost výzkumného vzorku byl dostatečný, protože výzkumného šetření se zúčastnilo 148 žáků základních škol.

Směru, jak zkoumat a co zkoumat v přechodu z nižšího stupně do stupně sekundárního vzdělání, se nabízí mnoho. Výzkumná zjištění potvrzují teoretickou část. Příjemné zjištění je, že se dospívající radí s výběrem školy s blízkým okolím, tedy rodinou. Dále, že základní škola předává informace a zajišťuje i jiné možnosti předávání informací než jen z lavic.

9 SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

FONTANA, D., 2003. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Překlad Karel Balcar. Praha: Portál, 383 s. ISBN 80-7178-626-8.

FÜRST, M. 1997. *Psychologie*. Olomouc: Votobia. ISBN 80-7198-199-0.

HELUS, Z., 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1168-3.

HLAĎO, P. 2004. *Příprava žáků základních škol na volbu povolání: rigorózní práce*. Brno: Masarykova univerzita.

HLAĎO, P., 2008. *Svět práce a volba povolání: Studijní text pro učitele*. Brno: Masarykova univerzita.

HLAĎO, P., 2010. Vliv sociálního okolí na kariérové rozhodování žáků při přechodu do vyššího sekundárního vzdělávání. *Pedagogická orientace*, 20(3), s.66–81.

JARKOVSKÁ, L., Kateřina LIŠKOVÁ a Iva ŠMÍDOVÁ. 2010. *S genderem na trh: rozhodování o dalším vzdělání patnáctiletých*. Vyd. 1. Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 220 s. Studie (Sociologické nakladatelství), 65 sv. ISBN 9788021052970.

MACEK, P., 2003. *Adolescence*. 2. upr. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.

MACEK, P., LACINOVÁ, L., eds., 2006. *Vztahy v dospívání*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-7364-034-1.

Maslowova pyramida, 2014. In. *Diplomová práce. Postoj pracovníků pečovatelské služby k potřebám klientů*. [online]. 17. 4. 2015. [vid. 18. 4. 2015]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/418191/fss_m/DIPLOMOVAPRACE_OberreiterovaM..txt

MEZERA, A., 2008 *Pro jaké povolání se hodím?: jak si vybrat střední a vyšší odbornou školu a snad i budoucí povolání*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Computer Press, 296 s. ISBN 978-80-251-2395-9.

MULAČOVÁ, D., 2012. *Preference osob pro trávení volného času u žáků 2. stupně ZŠ*. Liberec. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Vedoucí práce Mgr. Oto Dymokurský.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 2001. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-579-2.

PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. 2003. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.

Rámcově vzdělávací program. 2013 – 2015. In. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 17. 4. 2015. [vid. 18. 4. 2015]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>

ŘÍČAN, P., 2010. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd., V Grada Publishing 2. Praha: Grada, 208 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3133-9.

SMETÁČKOVÁ, I. 2005. *Genderové aspekty přechodu žáků a žákyň mezi vzdělávacími stupni*. Praha: Sociologický ústav Praha.

VÁGNEROVÁ, M, 2004. *Základy psychologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 356 s. ISBN 978-80-246-0841-9.

VÁGNEROVÁ, M., 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum., 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

WALTEROVÁ, Eliška a David GREGER. 2009. *Přechod žáků ze základní na střední školu: pohledy z výzkumů*. 1. vyd. Brno: Paido, 107 s. ISBN 978-807-3151-799.

10 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – dotazník

PŘÍLOHA 1 – DOTAZNÍK

Ahoj,

jmenuju se Denisa a studuji pedagogickou Fakultu v Liberci. K mé závěrečné práci potřebuju dozjistit pár důležitých informací, které bych ráda získala právě od Tebe. Již nezbývá moc času a ty se budeš muset rozhodnout, kam se tvá vzdělávací profesní cesta bude ubírat, zda na střední školu, učiliště nebo jiný obor. Prosím, zamysli se nad několika otázkami, které se týkají rozhodování o volbě povolání. Dotazník je anonymní a výsledky budou využity jen pro mou diplomovou práci. Děkuju Ti za spolupráci a za Tvůj čas.

Díky Denisa

Instrukce: V dotazníku najdeš otázky, na které musíš odpovědět vlastními slovy, otázky s možností výběru a u některých otázek je možné uvést více možností, proto čti velmi pozorně jednotlivé otázky.

Třída:

Pohlaví: dívka   chlapec

1. Máš už představu, co chceš v budoucnu dělat?
A) ano   B) spíše ano   C) ne   D) spíše ne   E) nevím
2. Souvisí tvé záliby s tím, čemu se chceš v budoucnu věnovat?
A) ano   B) spíše ano   C) ne   D) spíše ne
3. Hlásíš se na školu:
A) s maturitou   B) bez maturity   D) nikam
4. Jaké zaměření má tvoje střední škola, kterou jsi si vybral?
A) všeobecné
B) ekonomické
C) pedagogické
D) zdravotnictví
E) technické
F) umělecké
G) služby
H) jiné (uved').....

5. S kým jsi se nejvíce radil při výběru školy?
- A) rodiče, prarodiče
  - B) kamarádi
  - C) učitelé
  - D) někdo jiný (uved').....
6. Souhlasí tvoje rodina s tvým výběrem SŠ?
- A) ano
  - B) ne
  - C) spíše ano
  - D) spíše ne
7. Škola, kterou bys chtěl (a) navštěvovat je?
- A) v místě tvého bydliště
  - B) do 30 km vzdálená od tvého bydliště, ale dojíždíš
  - C) dál (musím být na internátě)
8. Vyber 2-3 předměty, které řadíš mezi tvé oblíbené předměty na ZŠ?
- A) matematika
  - B) český jazyk
  - C) cizí jazyk
  - D) fyzika
  - E) chemie
  - F) zeměpis
  - G) přírodopis

9. Vyber 2-3 předměty, které nemáš rád na tvé ZŠ?

- A) matematika
- B) český jazyk
- C) cizí jazyk
- D) fyzika
- E) chemie
- F) zeměpis
- G) přírodopis

10. Jaký byl tvůj prospěch v 1. pololetí 9. (8. třídy) třídy??

- A) prospěl s vyznamenáním
- B) průměr do 2,0
- C) průměr nad 2,0
- D) neprospěl

11. Kde jsi získal informace o SŠ? (zakroužkuj max. 3 možnosti)

- A) ve škole
- B) od rodičů
- C) od kamaráda
- D) internet, média
- E) úřad práce
- F) jiný (uved').....

12. Co mělo vliv na výběr střední školy? Zakroužkuj max. 3 věci

- A) známky
- B) záliby, zájmy
- C) názory rodičů
- D) názory kamarádů
- E) blízkost školy od domova
- F) přijetí na SŠ bez přijímacích zkoušek
- G) peníze budoucího povolání
- H) uplatnění na trhu práce
- I) doporučení odborníka

J) starší sourozenec

13. Jaké je tvé bydliště?

- A) v bytě, v panelovém domě
- B) v bytě, v obytném domě
- C) v rodinném domě
- D) Jiné (uved').....

14. Jak tě škola informovala o nabídce SŠ? (více možností)

- A) individuální konzultace s učitelem
- B) návštěva veletrhu SŠ
- C) předmět volba povolání
- D) informační materiály (letáky, web,..)
- E) návštěva úřadu práce
- F) konzultace s výchovným poradcem
- G) jiné (uved').....

15. Myslíš, že jsi byl dostatečně informován o možnostech volby SŠ?

- A) ANO   C) spíše ano   B) NE   D) spíše ne

16. Probírali jste ve škole volbu povolání? V jakém předmětu to bylo?

.....

17. Kdy jsi začal přemýšlet o svém budoucím povolání?

- A) 1. stupeň ZŠ
- B) 2. stupeň 6. – 7. ročník
- C) 2. stupeň 8. – 9. ročník
- D) Ještě nezačal

18. Žiješ v rodině:

- A) úplné (matka, otec)

- B) neúplné (1 rodič)
- C) s prarodiči
- D) jiné .....

19. Jaké je vzdělání tvé matky:

- A) vysoká škola
- B) vyšší odborná škola
- C) SŠ s maturitou
- D) SŠ bez maturity
- E) základní
- F) nevím

20. Jaké je vzdělání tvého otce:

- A) vysoká škola
- B) vyšší odborná škola
- C) SŠ s maturitou
- D) SŠ bez maturity
- E) základní
- F) nevím

Děkuju za spolupráci a přeji Ti úspěšnou volbu tvé budoucí školy.